
BÖLÜM 1

YENİ SEÇİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ SOSYOLOJİSİ, DİNAMİKLERİ VE TAKTİKSELLİĞİ

Ardahan İli Örneğinde 24 Haziran Seçimleri
Üzerine Bir Araştırma

Doç. Dr. İhsan Kurtbaşı

GİRİŞ: 24 Haziran Seçimleri'nin Karakteristiği

Türkiye'de 'Parlamentar Sistem' ve 'Başkanlık Sistemi' tartışmaları, şiddeti dönem dönem değişse de, güncelliğini her daim koruyan önemli tartışma konularından biri olmuştur. Bu tartışmalar ışığında 16 Nisan 2017 Referandumu neticesinde, Anayasa'nın 18 maddesi üzerindeki değişikliğin onanmasıyla, Türkiye, Parlamentar Sistem'den, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne resmen geçiş yapmıştır. Tarihsel seyrini kısaca ifade etmek gerekirse, Başkanlık Sistemi'ne geçiş tartışmalarının, 2011 Milletvekili Genel Seçimleri'nin peşi-sıra; Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) tarafından başlatıldığını söyleyebiliriz. Bu tartışmalar üzerine oluşturulan 24. Dönem Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun (anayasa.tbmm.gov.tr) bir neticeye varamaması sebebiyle teklif geri çekilmiş; ancak 10 Ağustos 2014'te yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle sözü edilen tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir. Akabinde, Ekim 2016'da Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin, değişiklik teklifinin tekrar Meclise getirilmesi için çağrıda bulunması üzerine, Aralık 2016'da AK Parti ve MHP sözü edilen öneri üzerinde mutabık kalmışlardır. 20 Ocak 2017 tarihinde Mecliste 330'u aşarak 339 oy toplanmasıyla referandum kararı verilmiştir. Neticede 16 Nisan 2017 tarihinde anayasa değişikliği için referandum yapılmış ve halkın %51,4'ü (ysk.gov.tr/tr) sistem değişikliği yönünde 'Evet' oyu vermiştir. Böylelikle 10 Ağustos 2014'te, Parlamenter Sistem'in son cumhurbaşkanını seçmek için sandığa giden seçmen; 24 Haziran 2018 Seçimleri'nde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk cumhurbaşkanını seçmek için oy kullanmıştır.

24 Haziran 2018 Seçimleri, uzun bir geçmişe sahip olan Parlamenter Sistemden sonra Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk kez uygulandığı seçim olması münasebetiyle Türk siyasal hayatının en önemli seçimlerinden biridir. Seçmenler ilk defa, hem cumhurbaşkanı hem de milletvekillerini seçmek için iki ayrı formatta hazırlanmış oy pusulasını aynı zarf içinde sandığa atmak suretiyle oy kullanmıştır. Bununla birlikte 24 Haziran Seçimleri'nde cumhurbaşkanı aday gösterme usulü ile ilgili de yenilikler mevcuttur. Daha önceki seçimde, TBMM dışından veya içinden aday gösterilebilmek için en az 20 (yirmi) milletvekilinin imzalı teklifini almış olmak veya en son yapılan genel seçimlerde, geçerli oyların %10'unu alarak barajı geçen bir parti tarafından aday gösterilmek gerekiyordu. 24 Haziran Seçimleri'nde, aday olabilmek için, TBMM'de grubu bulunan veya son seçimlerde geçerli oyların %5'ini alan siyasi partilerin aday göstermesi ya da en az 100 bin vatandaşın ilçe seçim kurullarına imza vermesi şartı getirilmiştir. Bu bağlamda Recep Tayyip Erdoğan AK Parti ve MHP'nin, Muharrem İnce Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) parti teklifi ile İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu ve Vatan Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek ise, en az 100 bin vatandaşın bağlı buldukları ilçe seçim kuruluna yazılı imza vermesiyle cumhurbaşkanı aday olmuşlardır.

24 Haziran 2018 Seçimleri'nin önemli özelliklerinden bir diğeri de Türk siyasal hayatında ilk defa bu seçimlerde, yasal bir dayanakla, siyasi partilerin ittifak yaparak seçimlere girmesidir. Seçim İttifak Yasası, siyasi partilere, kendi aday listeleriyle seçimlerde yasal ittifaklar gerçekleştirme olanağı tanıyan bir düzenlemedir. Bu düzenlemeyle, ittifak yapan partilerin aldıkları geçerli oyların toplamının %10 barajını geçmesi halinde, bu siyasi partilerin her biri seçim barajını geçmiş sayılmaktadır. İttifakta yer alan partilerin milletvekili sayısı ise, d'Hondt sistemine göre, ittifakı oluşturan siyasi partilerin aldığı oylara göre orantılı olarak belirlenmiştir. Buna göre AK Parti ve MHP Cumhur İttifakı; CHP, Saadet Partisi (SP) ve İYİ Parti Millet İttifakı çatısı altında seçimlere gi-

rerken; Hür Dava Partisi (HÜDA-PAR), Vatan Partisi ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) bir ittifak içinde yer almadan münferit olarak seçimlere katılmıştır¹. Bu çalışmanın amaçlarından biri, 24 Haziran Seçimleri'nde ilk defa uygulanan yasal ittifakın, seçmen kararlarını ve oy geçişlerini nasıl ve ne yönde etkilediğini de araştırmaktır.

24 Haziran 2018 Seçimleri'nin bir başka yeniliği ise parlamentoda yer alacak milletvekili sayıları ile ilgilidir. Zira bu seçimlerde TBMM çatısı altındaki 550 milletvekili sayısı 600'e çıkarılmış; bakanların milletvekili olma koşulu değiştirilerek parlamento dışından atabilmesinin yolu açılmıştır. Bu düzenleme kapsamında kimi illerin milletvekili sayıları değişmiş olmakla birlikte; çalışmanın evrenini oluşturan Ardahan'ın milletvekili sayısı ikide kalarak, herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca Türk siyasal hayatında ilk kez seyyar sandık uygulamasına geçilmiş olması gibi başka hususlar da, bu seçimlerin yenilikleri arasındadır.

Yukarıda bahsedilen özellik ve yeniliklerinden ötürü 24 Haziran 2018 Seçimleri, siyasal tarihimizde ayrı bir yere sahip olup çalışmanın önemi, bu seçimlerin karakteristiğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın temel argümanı, yeni seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Türk siyasal hayatında parti dengeleri, seçmen tercih ve kararlarına etki eden faktörler ile birçok açıdan siyasal kültüre dönüşmüş alışkanlıkların yapı bozumu uğrayarak yeniden inşa olduğudur. Buradan hareketle Ardahan ili örneğinde, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde 'Nicel Araştırma Yöntemi' kullanılarak 665 kişiye yüz yüze anket uygulanmıştır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. *Birinci bölümde*, 24 Haziran Seçimleri ve seçimlerin sonuçları hakkında veri ve bilgiler yer almaktadır. *İkinci bölümde* çalışmanın ampirik kısmının temellendirildiği metodolojik yapı ortaya konulmuştur. *Üçüncü bölümde ise*, alan araştırmasından elde edilen verilerin analizine yer verilmiştir. Verilerin analizi ve yorumlamasının yer aldığı üçüncü bölüm, üç kısımdan mütevellittir. Birinci kısımda, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, genel siyasal profilleri ve siyasi eğilimleri gibi konular serimlenmiştir. İkinci kısımda, katılımcıların oy verme davranışına etki eden faktörlere ilişkin araştırma verileri ortaya konulmuş ve analiz edilmiştir. Üçüncü kısımda çalışmanın evrenini oluşturan Ardahan ilinin yerel durumsallığından hareketle 24 Haziran Seçimleri'nin sosyolojisi, dinamikleri ve taktikselliğine ilişkin birtakım çıkarımlar yapılmıştır.

¹ Partilerin ittifaklara göre ayrımı ve partilerin sıralaması '27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Birleşik Oy Pusulası' göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

1. 24 HAZİRAN 2018 SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

24 Haziran 2018 Seçimleri'nde 56.322.632'si yurtiçinden olmak üzere toplam 59.367.469 kayıtlı seçmen mevcut olmuş olup bunların 49.664.165'i yurtiçinden olmak üzere 51,189.444'ü oy kullanmıştır. Kayıtlı seçmenlerin, 48.631.366'sı yurt içinden olmak üzere, toplam 50.137.175'i geçerli oy olarak kabul edilmiştir. Yurtiçi katılım oranı %88,18; genel katılım oranı ise rekor bir oranla %86,22 olmuştur (resmigazete.gov.tr, sonuc.ysk.gov.tr).

Çalışmanın evrenini oluşturan Ardahan genelinde kayıtlı seçmen sayısı 69.575; oy kullanan seçmen sayısı 58.863; geçerli oy sayısı ise 56.674'tür. Alan araştırmasının yapıldığı Ardahan il merkezinde ise, kayıtlı seçmen sayısı 13.066, oy kullanan seçmen sayısı 11.083, geçerli oy sayısı 10.762'dir. Ardahan'da seçime katılım oranı ise yurtiçi katılım oranının yaklaşık dört puan altında kalarak %84,81 olmuştur (ysk.gov.tr; biruni.tuik.gov.tr, sonuc.ysk.gov.tr/sorgu).

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri sonucunda Cumhur İttifakı'nın adayı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, ilk turda, oyların %52,59'unu alarak 26.330.832 seçmenin oyuyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Milletvekili Genel Seçimlerinde, %42,56 oy olan AK Parti, 295 milletvekili çıkarsa da; hem 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra bir kez daha tek başına hükümet kurmak için yeter sayıya ulaşamamış; hem de 1 Kasım 2015 seçimlerinden %7 oranında daha düşük oy almıştır.

Bu durum, seçimler öncesinde Cumhur İttifakı'nın yaptığı 'beka' söyleminin daha çok MHP'ye yaradığını göstermektedir. Nitekim İYİ Parti'nin kurulmasıyla birlikte seçim öncesinde yapılan ve MHP'nin baraj altında kalacağını öngören birçok görüş ve kamuoyu araştırması yanlışmıştır. Bununla birlikte Erdoğan, 24 Haziran Seçimleri'nde AK Parti'nin oylarını %10,03 geçerken; Cumhur İttifakı'nın oylarından %1,07 oranında düşük oy almıştır. Bu durum Cumhur İttifakı adayı Erdoğan'ın kendi partisinin yanı sıra MHP seçmenini de büyük oranda konsolide edebildiğini göstermektedir.

MHP ise Türkiye genelinde oyların %11,10'unu alarak 49 milletvekili çıkarmıştır. Neticede 24 Haziran 2018 Seçimleri'nde, AK Parti ve MHP'den oluşan Cumhur İttifakı, oyların %53,66'sını alarak (344 milletvekili) meclis çoğunluğunu elde etmiş ve hükümet kurmuştur. Böylelikle seçimler öncesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni savunanlar, bu sonuçları öne sürerek yeni sistemin muhkemleştirdiğini ifade etmeye başlamıştır.

Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce, oyların %30,64'ünü alırken; Milletvekili Seçimlerinde CHP oyların %22,65'ini almıştır. Buna göre, CHP'nin adayı İnce, mensubu olduğu ve kurumsal düzeyde desteklediği CHP'den %7,99 oranında fazla oy almış oldu. CHP 7 Haziran 2015 seçimlerinde %24,9, 1 Kasım 2015 seçimlerinde ise %25,3 oranında oy almıştı. Böylelikle İnce, CHP'nin son seçimlerinde ifade bulan ortalama %25'lik tabanının ötesine geçmiş oldu.

Kurulduktan kısa bir süre sonra seçimlere katılan İYİ Parti'nin Cumhurbaşkanı adayı Meral Akşener oyların %7,29'unu alırken; Milletvekili genel seçimlerinde İYİ Parti oyların %9,96'sını alarak 43 milletvekili çıkarmıştır. "Büyük oranda, Ege ve Akdeniz bölgesindeki geleneksel merkez sağ tabana yaslanan İYİ Parti ağırlıklı olarak MHP'den, kısmen de AK Parti ve CHP'den oy almayı başardı" (Ete, 2018: 308). Buna karşın İYİ Parti Cumhurbaşkanı adayı Akşener, genel başkanı olduğu partisinden %-2,67 oranında düşük oy aldı. Ancak bu seçimlerde "AK Parti'nin oy kaybettiği iller bazında MHP'de oy kaybederken İYİ Parti hepsinde oy kazandı. AK Parti'nin en çok oy kaybettiği İstanbul, Ankara, Bursa ve Antalya illerinde MHP'nin de oylarında düşüş gözlemlenmektedir. Seçime ilk defa giren İYİ Parti ise bu illerde AK Parti ve MHP'nin toplam oy kaybindan daha fazla oy kazanmıştır" (Düşündere v.d., 2018: 6).

SP'nin Cumhurbaşkanı adayı Temel Karamollaoğlu Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde oyların %0,89'unu alırken, Saadet Partisi %1,34 oy almıştır. Böylelikle Karamollaoğlu Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, genel başkanı olduğu partisinden %-0,45 daha düşük oy almıştır. Bu sonuç, Saadet Partisi'nin AK Parti tabanından kayda değer bir oranda, oy alamadığını göstermektedir.

Milletvekili seçimlerinde CHP, İYİ Parti ve SP'den oluşan Millet İttifakı, oyların %33,9'unu alarak parlamentoda 189 sandalyeye sahip olmuştur. 24 Haziran Seçimleri'nde ittifak unsuru, çok boyutlu bir şekilde derinlemesine ele alınıp değerlendirilmeyi gerektiren bir konudur. Bu seçimlerde Millet İttifakı çatısı altında, ideolojik ve sosyolojik açıdan farklı tabanlara sahip CHP'nin, İYİ Parti'nin ve Saadet Partisi'nin bir araya gelmesi siyasi başarı gibi dursa da; sonuç itibarıyla Millet İttifakı hem Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde hem de Milletvekili Genel Seçimlerinde başarısız olmuştur.

Öte yandan 24 Haziran Seçimleri'nde "Kılıçdaroğlu, seçim öncesinde yaptığı hamlelerle seçim sürecini en fazla etkileyen liderlerden biri oldu. Büyük ortak olarak baraj tehdidi taşıyan partileri Millet ittifakı altında birleştirdi. İYİ Parti'nin seçimlere katılmasını sağladı, SP'yi ittifaka dâhil ederek Cumhur itti-

fakının söylemlerini dengeledi, ortak Cumhurbaşkanı adayı çıkarmak için son güne kadar arayışlarını sürdürdü, bu mümkün olmayınca da kendisine karşı genel başkanlık yarışına da katılan bir adayda (Muharrem İnce) karar kıldı” (Ete, 2018: 306).

Seçimlere herhangi bir ittifak içinde olmadan münferit olarak katılan HDP %11,7 oy alarak 67 milletvekili çıkarmıştır. HDP'nin Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde oyların %8,40'ını almıştır. Bu verilere göre Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş, eş başkanı olduğu partisinden %-3,3 oranında daha düşük oy almıştır. Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş'ın, partisinden düşük oy almış olması; HDP'nin ittifak içinde yer almama politikasının isabetini ortaya koymuştur. Nitekim HDP'nin baraj altında kalabileceği yönündeki ihtimal, HDP oylarına etki ederek barajı geçmesine sebep olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Vatan Partisi'nin Cumhurbaşkanı adayı Doğu Perinçek ise, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde %0,20 oranında oy alırken; Vatan Partisi, milletvekili genel seçimlerinde %0,23 oranında oy almıştır. Buna göre Vatan Partisi Cumhurbaşkanı adayı Doğu Perinçek, genel başkanı olduğu Vatan Partisi'nde %-0,03 oranında düşük oy almıştır. Bu çerçevede en az 100 bin vatandaşın imzası ile Cumhurbaşkanı adayı olan Perinçek, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde 98.955 oy alabilmiştir.

Türk siyasal hayatında neredeyse bütün seçimlerden önce, yaklaşmakta olan seçimlerin en önemli seçimler olduğu, söz konusu seçimlerin çeşitli açılardan milat özelliği gösterdiği yönünde söylem ve iddialar ortaya atılmakta; propagandalar yapılmaktadır. Bu söylem ve iddialar, seçmenleri konsolide etmesi, politize etmesi ve siyasal katılımı teşvik etmesi gibi hususlar bakımından güçlü bir etki yaratmaktadır. Ancak 24 Haziran Seçimleri, her şeyden önce, Türk siyasal hayatında Parlamenter Sistem'den, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişin ilk seçimleri olması bakımından milat özelliği taşıyan seçimlerdir.

24 Haziran Seçimleri'nde seçmenler, ilk kez, devletin yürütme oranını doğrudan belirlemek üzere irade ortaya koymuş; ittifak faktörü gibi uygulamalara göre yeni siyasal pozisyonlar almıştır. Bu çalışmanın temel argümanı başta sistem değişikliği ve ittifak faktörü olmak üzere 24 Haziran Seçimleri'nin birtakım yenilikleri ve özelliklerinin seçmen tercih ve kararlarında, oy geçişlerinde ve parti dengelerinde dinamizm ve dönüşümler yarattığı yönündedir. Aşağıda, bu argümandan hareketle yapılan ampirik çalışmanın metodolojisi, verileri ve bulguların analizi gibi konular yer almaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde, alan araştırmasının önemi, amacı, yöntemi, tekniği, evreni, örnekleme gibi metodolojik hususlar açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Önemi

Türk siyasal hayatında, tartışmalı olsa da 21 Temmuz 1946 Seçimleri çok partili hayatın ilk seçimleri olması bakımından büyük önem taşır. O dönemden sonra Parlamenter Sistemden kaynaklı yaşanan sorunlar; ya Parlamenter Sistem'in revize edilmesi ya da kaldırılması yönünde mütemadiyen tartışmalara sebep olmuştur. Bu çalışmaya konu olan 24 Haziran 2018 Seçimleri, Parlamenter Sistem'den, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne ilk kez geçilmesi ve böylelikle devletin yürütme organını ilk kez doğrudan halkın belirlemesi, cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinin aynı anda yapılması, siyasi partilerin ittifak yoluna gitmesi, İYİ Parti'nin kurulduktan kısa bir süre sonra seçimlere katılması ve başka yenilikler barındırması nedeniyle Türk siyasal hayatının en önemli seçimlerinden biridir. Bu çerçevede çalışmanın argümanı, yeni seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte, Türk siyasal hayatında parti dengeleri ve seçmen kararları gibi bir takım anlayış ve pratiklerin yeniden şekillendiği; bir dönem çeşitli açılardan rutinleşen siyasal denklemlerin yapı-bozumuna uğrayarak yeni dinamiklerin uç vermeye başladığı şeklindedir. Buradan hareketle yapılan ampirik çalışmadan elde edilen bulgular, yeni seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili daha sonraki çalışmalar için karşılaştırma imkânı sağlayabilecekken; yeni siyasal sistemin sosyolojisinin de kavranmasına katkı sunabilecektir. Ayrıca çalışma ilk kez uygulanan yeni sistem ile ilgili ampirik bulgular içeren erken dönem araştırmalarından biri olması bakımından önem taşımaktadır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Bu çerçevede çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki yeni seçim ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde seçmen tercih ve kararlarının sosyolojisini, dinamiklerini ve taktikselliğini araştırmaktır.

Araştırmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk seçimlerinde, seçmen tercih ve kararlarını etkileyen faktörleri araştırmak.

- b. Seçmenlerin siyasi partilerde, milletvekili ve cumhurbaşkanı adaylarında aradığı başat özellikleri tespit etmek.
- c. Türk siyasal hayatında ilk kez uygulanan seçim ittifakının parti dengeleri, siyasal kültür ve seçmen kararları üzerindeki etkisini incelemek.
- d. Cumhurbaşkanı ve milletvekili adaylarının aynı sandıkta belirlendiği seçimlerde, oy geçişlerini ve bu geçişlerin taktikselliğini irdelemek.
- e. Oy kullanmadan önceki seçim psikolojisinin niteliği hakkında fikir edinmek.
- f. Ve (Ardahan ili örneğinde) yerel durumsallıktan hareketle 24 Haziran seçimlerinin siyasetine ve sosyolojisine dair birtakım tespitlerde bulunmaktır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi Ve Tekniği

Araştırmada nicel (kantitatif) araştırma yöntemi kullanılmış; bu kapsamda Ardahan il merkezinde anket uygulanmıştır. Nicel araştırma yöntemi, “ölçülebilir ve orantılandırılabilir somut ve sayısal veriler sunan bir yöntem olup, veriler sayısaldir ve sonuçlar tamamen objektiftir” (Gezgin, 2018: 17). Nicel araştırma yönteminde “araştırmacılar, sayılar biçiminde veri üreten teknikler geliştirirler. Araştırmacı tüm denetimli biçimde soyut fikirlerden belirli veri toplama tekniklerine, teknikler tarafından üretilen kesin sayısal bilgilere geçer. Sayısal bilgiler, soyut fikirlerin ampirik temsilidir” (Neuman, 2014: 263). Nicel araştırmanın amacı, bilinmeyenleri tespit ederek; bilineni ise daha iyi açıklayarak külli çıkarımlarda bulunmaktır. Genellikle var olan bir olgunun, durumun, özelliğın sürecin v.b. açıklanması ve betimlenmesi hedeflemektedir (Şimşek, 2018: 87).

Bu bağlamda bu çalışmada Ardahan il merkezinde 665 kişi ile yüz yüze anket yapılmıştır. Bu süreçte öncelikle Ardahan il merkezinde oy kullanan resmi seçmen sayılarına göre uygulanacak anket sayıları belirlenmiştir. Buradaki amaç, mahallelerin siyasal, ideolojik, kültürel ve ekonomik gerçeklerini mümkün olduğu kadar anket bulgularına yansıtmasıdır. Bu çerçevede Tablo 1’de belirtildiği üzere, alt katmanlar belirlenirken oy kullanan seçmenlerin ana tabaka içindeki payları (seçmen sayı ve yüzdeleri) esas alınmıştır. Mahallelerde oy kullanan seçmen oranlarına göre uygulanacak anket sayıları belirlendikten sonra örnekleme belirlemek için “basit, seçkisiz-rastgele, örneklem tekniği” kullanılmıştır. Cole’nin ifade ettiği şekliyle (1999: 89), rastgele-basit tesadüfi uygulamalarda popülasyonun her bir üyesinin eşit seçilme şansı olup; bu teknikle araştırmaya katılan her kimsenin herhangi bir siyasi partiye oy verebileceği gerçeği araştırma sonuçlarına yansıtılmaya çalışılmıştır.

2.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Ardahan ili oluştururken; örneklemini Ardahan il merkezinde yaşayanlar oluşturmaktadır. Yaklaşık 3000 yıllık bir Türk geçmişine sahip olan Ardahan ili, adını “628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olan Arda Türkleri’nin eline geçmesiyle almıştır” (ardahan.gov.tr). Kadim bir tarihe, ekonomik-ticari, sosyal, kültürel ve turistik pek çok somut ve soyut zenginlik ve potansiyele sahip olan Ardahan gerek Türklerin Anadolu’ya giriş ve geçit kapısı olması münasebetiyle gerekse Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’ya açılan kapısı olması sebebiyle jeo-politik bir öneme de sahiptir. Bu çalışmada Ardahan ilinin çalışmanın evreni olmasının sebebi, hem il merkezinin sosyo-kültürel açıdan farklı toplumsal kesimlerin bir arada yaşadığı bir yer olması; hem de nüfusunun az olması (21.587²) sebebiyle örneklemin, evrenin görüşlerini yansıtmaya ihtimalini güçlendireceği yönündeki öngörüdür.

Tablo 1: Mahallelere Göre Ardahan İl Merkezindeki Seçmen Sayıları Esas Alınarak Uygulanan Anket Sayıları

İkamet ettiğiniz mahalle hangisidir?	f*	%*	f**	%**
Karagöl Mahallesi	3388	31,9	171	27,1
Kaptanpaşa Mahallesi	1838	17,4	114	18,0
İnönü Mahallesi	1930	18,3	132	20,9
Halilefendi Mahallesi	1572	14,8	80	12,7
Yeni Mahalle	1091	10,4	82	13,0
Atatürk Mahallesi	667	6,3	51	8,1
Gürçayır Mahallesi	102	0,9	2	0,3
Toplam	10588	100	632	100
<i>Cevapsız/Belirtilmemiş</i>			33	
<i>Toplam</i>			665	
<i>Cezaevi</i>	174			
Genel Toplam	10762			

Mean: 4,7358; Med.: 5,0000; Std. Dev.: 1,66100; Var.: 2,759; Range: 6,00
 * Yüksek Seçim Kurulu Verilerine Göre Ardahan Merkezde Yer Alan Seçmen Sayıları ve Mahallelere Karşılık Gelen Yüzde Oranları
 ** Ardahan Merkezde Yapılan Alan Araştırmasında Mahallelere Uygulanan Anket Sayıları ve Bu Sayılara Karşılık Gelen Yüzde Oranları

² <http://www.ardahan.gov.tr/2016-yili-n-fus-bilgileri> sitesinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 08.09.2020

24 Haziran 2018 Genel Seçimleri'nde Ardahan il merkezinde toplam 10.762 seçmen oy kullanmıştır (ysk.gov.tr). Bunların %31,9'u Karagöl Mahallesi'nde olup, alan araştırmasında %27,1'ine; %17,4'ü Kaptanpaşa Mahallesi'nde olup alan araştırmasında %18'ine; %18,3'ü İnönü Mahallesi'nde olup alan araştırmasında %20,9'una; 14,8'i Halilefendi Mahallesi'nde olup alan araştırmasında %12,7'sine; %10,4'ü Yeni Mahalle'de olup alan araştırmasında %13'üne; %6,3'ü Atatürk Mahallesi'nde olup alan araştırmasında %8,1'ine; 0,9'u Gürçayır Mahallesi'nde olup alan araştırmasında %0,3'üne anket uygulanmıştır. Böylelikle örneklem seçimi için öncelikle mahallelere göre uygulanacak anket sayıları belirlenmiş; ardından 'Basit, Seçkisiz-Rastgele Örneklem Tekniği'ne göre katılımcılara anket uygulanmıştır. Bu çerçevede %95 güven aralığında (P: 0,05 hata payı ile) ve %5 örnekleme hatası ile örneklem hacmi en az 384 kişi olarak hesaplanmış (Montelpare, 1999, Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004; Krejcie ve Morgan, 1970); örneklem hacmi yaklaşık %73 artırılarak 665 kişiye anket uygulanmıştır. Bu örneklem hacmi, aynı zamanda Ardahan merkezde oy kullanan seçmenlerin %6,2'sini oluşturmaktadır.

2.5. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Alan araştırmasında, görüşmecilerle tek tek ve yüzyüze görüşülmüştür. Görüşme esnasında katılımcılara çalışmanın sadece bilimsel amaçlarla yapıldığı vurgulanarak araştırmanın siyasal eğilimlerle ilgili olmasından kaynaklı muhtemel sorunlar asgariye indirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte anket soruları hazırlanmadan önce, 50 kişilik bir kontrol grubuna pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda anlaşılması güç, konunun kapsam ve amacına uygun olmayan sorular yeniden gözden geçirilerek anket formu oluşturulmuştur. Elde edilen verilerin istatistiki analizi için IBM SPSS Statistics 22.0 paket programı kullanılmış; çaprazlaması yapılan değişkenler arasında anlamlılık düzeyi Ki-Kare (chesquare) testi ile test edilmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI, VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde, alan araştırmasından elde edilen veriler, üç kısımda ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Birinci kısımda katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, genel siyasal profili ve eğilimleri serimlenmiştir. İkinci kısımda katılımcıların tercih ve kararlarına etki eden faktörler ve bu faktörlerin etki düzeyleri araştırılmıştır. Üçüncü kısımda ise, Ardahan iline ilişkin yerel durumsallık incelenerek 24 Haziran Seçimleri'nin sosyolojisine, dinamiklerine yönelik birtakım çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri, Genel Siyasal Profili Ve Eğilimleri

Bu kısımda, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, takip ettikleri kitle iletişim araçları, kitle iletişim araçlarının siyasal tercihlere etkisi, katılımcıların siyasete ilgi düzeyleri, siyasal ideolojileri gibi alan araştırmasından elde edilen veri ve analizlere yer verilmiş ve seçimlerden önceki seçim ve seçmen psikolojisi anlaşılmasına çalışılmıştır.

3.1.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 2: Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

2.1.1:CİNSİYET	f	%	2.1.3: MESLEK	f	%	2.1.5: ÖĞRENİM	f	%
<i>Kadın</i>	240	37,3	<i>Özel Sektör</i>	173	26,5	<i>Eğitimsiz</i>	34	5,2
<i>Erkek</i>	403	62,7	<i>Kamu Personeli</i>	100	15,3	<i>İlkokul-Ortaokul</i>	217	33,4
Toplam	643	100	<i>Ev Hanımı</i>	153	23,4	<i>Lise</i>	177	27,2
<i>Cevapsız</i>	22		<i>Öğrenci</i>	115	17,6	<i>Üniversite</i>	222	34,2
Toplam	665		<i>İşsiz</i>	34	5,2	Toplam	650	100
Mean: 1,6267; Med.: 2,0000; Std. Dev.:48404; Var.:234			<i>Çiftçi</i>	31	4,7	<i>Cevapsız</i>	15	
2.1.2: YAŞ	f	%	<i>Emekli</i>	47	7,2	Toplam	665	
<i>18-25 yaş</i>	166	25,1	Toplam	653	100	Mean: 2,9031; Med.: 3,0000; Std. Dev.:93625; Var.:877; Range: 3,00		
<i>26-45 yaş</i>	251	37,9	<i>Cevapsız</i>	12		2.1.6: GELİR	f	%
<i>46-65 yaş</i>	181	27,3	Toplam	665		<i>Asgari ücret³ ve altı</i>	205	32,2
<i>66 ve üstü</i>	64	9,7	Mean: 2,5942; Med.: 3,0000; Std. Dev.: 1,75818; Var.: 3,091; Range: 6,00			<i>1603-2500 TL</i>	213	33,5
Toplam	662	100	2.1.4: MESLEK	f	%	<i>2501-5000 TL</i>	162	25,5
<i>Cevapsız</i>	3		<i>Maaşlı çalışan</i>	273	41,8	<i>5001 TL ve üstü</i>	56	8,8
Toplam	665		<i>Çalışmayan</i>	302	46,2	Toplam	636	100
Mean: 2,2160; Med.: 2,0000; Std. Dev.:93033; Var.:866; Range: 3,00			<i>Çiftçi</i>	31	4,7	<i>Cevapsız</i>	29	
			<i>Emekli</i>	47	7,2	Toplam	665	
			Toplam	653	100	Mean: 2,1085; Med.: 2,0000; Std. Dev.:95860; Var.:919; Range: 3,00		
			<i>Cevapsız</i>	12				
			Toplam	665				

³ 01.01.2018/31.12.2018 tarihleri arasında asgari net ücret 1.603.12 TL'dir. Kaynak: <http://iskanu-nu.com/asgari-ucret/>

Katılımcıların %62,7'si erkek, %37,3'ü kadın olup (bk. Tablo 2.1.1); %37,9'u 26-45 yaş arası, %27,3'ü 46-65 yaş arası, %25,1'i 18-25 yaş arası ve %9,7'si 66 yaş ve üstüdür (bk. Tablo 2.1.2). Mesleki açıdan katılımcıların %46,2'si ev hanımı, öğrenci, işsiz gibi çalışmayanlardan, %46,2'si özel sektör ve kamu sektörü çalışanlarından oluşurken; %7,2'si emekli, %4,7'si ise çiftçidir (bk. Tablo 2.1.3 ve 2.1.4). Öğrenim durumu bakımından %34,2'si üniversite mezunu, %33,4'ü ilkokul-ortaokul mezunu, %27,2'si lise mezunu iken; %5,2'si ise okuryazar değildir (bk. Tablo 2.1.5). Gelir düzeyi açısından ise, katılımcıların %32,2'si asgari ücret ve altı, %33,5'i 1600-2500 TL arası, %25,5'i 2501-5000 TL arası ve %8,8'i ise 5001 TL ve üstü gelire sahiptir (bk. Tablo 2.1.6).

3.1.2. Katılımcıların En Çok Takip Ettiği Kitle İletişim Aracı (KİA) ve KİA'ların Siyasal Tercihleri Etkileme Durumu

Tablo 3: En çok takip edilen KİA ve bu KİA'nın siyasal tercihler üzerindeki etkisi

Siyasal gelişmeleri en çok hangi kitle iletişim aracından takip ediyorsunuz?			Takip ettiğiniz Kitle İletişim Araçları siyasal tercihlerinizi etkiliyor mu?		
	<i>f</i>	%		<i>f</i>	%
Televizyon	369	56,6	Evet	312	49,8
Gazete	20	3,1			
İnternet	232	35,6	Hayır	315	50,2
Radyo, dergi ve diğerleri	13	2,0			
Takip etmiyorum	18	2,8	Toplam	627	100
Toplam	652	100			
Mean: 1,9678; Med.: 1,0000; Std. Dev.: 1,30126; Var.: 1,693; Range: 6,00			Mean: 1,5024; Med.: 2,0000; Std. Dev.: 50039; Var.: 250; Range: 1,00		

Katılımcıların %56,6'sı ülkeyle ilgili siyasal gelişmeleri televizyondan, %35,6'sı internette, %3,1'i gazetelerden, %2'si radyo ve dergilerden takip ederken; %2,8'i ise herhangi bir kitle iletişim aracını takip etmediğini ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların %61,7'si gibi büyük bir çoğunluğu siyasal gelişmeleri takip ederken televizyon, gazete, radyo ve dergi gibi geleneksel kitle iletişim araçlarını daha çok kullanırken, %35,6'sı internetin sunduğu interaktif ortamı tercih etmektedir.

3.1.3. Katılımcıların Siyasete İlgili Düzeyleri

Tablo 4: Katılımcıların Siyasete İlgili Düzeyleri

Siyasal faaliyetlerle hangi düzeyde ilgilenirsiniz?	f	%
Siyasetle hiç ilgilenmem	71	10,8
Siyasetle az ilgilenirim	204	31,1
Siyasetle orta düzeyde ilgilenirim	275	41,9
Siyasetle çok ilgilenirim	102	15,5
Siyasetle aşırı ilgilenirim	4	0,6
Toplam	656	100
Mean: 2,6402; Med.: 3,0000; Std. Dev.: ,89195; Var.: ,796; Range: 4,00		

'Siyasal faaliyetlerle hangi düzeyde ilgilenirsiniz?' sorusuna, katılımcıların %10,8'i siyasetle hiç ilgilenmediğini, %31,1'i az ilgilendiğini, %41,9'u orta düzeyde ilgilendiğini, %15,5'i çok ilgilendiğini ifade ederken; %0,6'sı ise siyasetle aşırı ilgilendiğini ifade etmiştir. Tablo (4) göstermektedir ki, katılımcıların %10,8'i politikaya hiç ilgi duymamakta; %0,6'sı siyasetle aşırı derecede ilgilenmekte; büyük çoğunluğu olan %41,9'u siyasete orta düzeylerde ilgi duymaktadır. Bu durumun, siyasal kültür açısından makul bir sonuç olduğu söylenebilir. Nitekim aşırı politik veya apolitik olmak gibi uçlarda yer almayan (%88,6) seçmen kitlesinin oranının yüksek olması, siyasal işleyişin sağlıklı olabilmesi için önemli ön koşullardan biridir.

3.1.4- Katılımcıların Siyasi İdeolojileri

Tablo 5: Katılımcıların Siyasal İdeolojileri

Siyasal İdeolojinizi nasıl tanımlarsınız?	f	%	Siyasal İdeolojinizi nasıl tanımlarsınız?	f	%
Sosyalist	122	19,5	Sol görüşlü	273	43,7
Sosyal Demokrat	151	24,2			
Liberal	17	2,7	Liberal ve Liberal-Muhafazakâr	29	4,6
Liberal-Muhafazakâr	12	1,9			
Muhafazakâr	38	6,1	Sağ görüşlü	323	51,7
Muhafazakâr-İslamcı	98	15,7			
Milliyetçi	187	29,9			
Toplam	625	100	Toplam	625	100
Mean: 4,1760; Med.: 5,0000; Std. Dev.: 2,47184; Var.: 6,110; Range: 6,00			Mean: 3,2064; Med.: 5,0000; Std. Dev.: 1,95559; Var.: 3,824; Range: 4,00		

Katılımcıların %29,9'u siyasal ideolojisini milliyetçi, %15,7'si muhafazakâr-İslamcı, %6,1'i muhafazakâr; %24,2'si sosyal-demokrat, %19,5'i sosyalist; %2,7'si liberal, %1,9'u ise liberal-muhafazakâr olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle katılımcıların %51,7'si sağ görüşlü, %43,7'si sol görüşlü, %4,6'sı ise liberal ve liberal muhafazakârdır. Sosyo-demografik faktörler içerisinde yalnızca öğrenim düzeyi ile siyasal görüş arasında anlamlı farklılık ($p: 0,00 < 0,05$ olduğundan) bulunmuştur. Keza sol görüşlülerin %5,2'si eğitimsiz, %28,4'ü ilköğretim-ortaokul mezunu, %33,6'sı lise mezunu, %32,8'i üniversite mezunudur. Liberal ve liberal muhafazakârlar arasında eğitimsiz katılımcıya rastlanmazken; %11,1'i ilköğretim-ortaokul mezunu, %18,5'i lise mezunu, %70,4'ü ise üniversite mezunudur. Sağ görüşlülerin ise, %5,1'i eğitimsiz, %37,7'si ilköğretim-ortaokul mezunu, %23,7'si lise mezunu, %34,9'u üniversite mezunudur. Buna göre eğitim düzeyi arttıkça sol görüşlülerin ve liberal/liberal muhafazakârların oranı da artmıştır.

3.1.5. Seçim ve Seçmen Psikolojisi

Bu kısımda, önce katılımcıların siyasal gelişmeler düşünüldüğünde geleceğe ilişkin duygu ve düşünceleri sorulmuş, ardından seçimden önceki ruh hallerinin nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle katılımcıların seçim ve seçmen psikolojisine ilişkin genel bir tablo ortaya çıkarılmıştır.

3.1.5.1. Katılımcıların Geleceğe İlişkin Düşünceleri

Tablo 6: Katılımcıların Geleceğe İlişkin Düşünceleri

Son dönemdeki güncel siyasal gelişmeleri düşündüğünüzde geleceğinize ilişkin beklenti ve düşünceniz nasıldır?	f	%
İyimser-Umutlu	224	33,8
Endişeli, Karamsar, Kötümser	355	53,6
Bilmiyorum/Fikrim yok	83	12,5
Toplam	662	100
Mean: 2,4486; Med.: 3,0000; Std. Dev.: 1,08473; Var.: 1,177; Range: 3,00		

Katılımcıların yarısından fazlası (%53,6) seçimlerden önceki siyasal gelişmeleri düşündüğünde, geleceğe dair endişeli, karamsar ve kötümser; %33,8'i iyimser, umutlu iken %12,5'i ise bu konuda fikri olmadığını ifade etmiştir. Sosyo-demografik faktörlere bakıldığında, meslek ile katılımcıların geleceğe ilişkin hissettikleri duygu arasında (χ^2 P: $0,02 < 0,05$ olduğundan) anlamlı bir farklılık vardır. Keza mesleki açıdan maaşlı bir işte çalışıp sosyal güvencesi olanlar; her-

hangi bir işte çalışmayanlar ve çiftçiler gibi sosyal güvencesi olmayanlara göre daha iyimser ve umutludur.

3.1.5.2. Katılımcıların Seçimlerden Önceki Ruh Halleri

Tablo 7: Katılımcıları Seçimlerden Önceki Ruh Halleri

Oy kullanmadan önce, seçimleri düşündüğünüzde, şu andaki ruh halinizi nasıl tanımlarsınız?	f	%	Oy kullanmadan önce, seçimleri düşündüğünüzde, şu andaki ruh halinizi nasıl tanımlarsınız?	f	%
Gergin, huzursuz, panik ve korku içindeyim	146	22,2	<i>Olumsuz duygular:</i> Gergin, huzursuz, panik, korku, öfke, isyan, nefret, mutsuzluk, üzüntü, ümitsizlik ve bıkkınlık	291	44,3
Öfkeli, isyankârım / Nefret hissediyorum	45	6,8			
Mutsuzluk, üzüntü, ümitsizlik ve bıkkınlık içindeyim	100	15,2			
İyimserim ve geleceğe ümitli bakıyorum	211	32,1	<i>Olumlu duygular:</i> İyimser, ümitli, mutlu, gururlu ve heyecanlıyım	366	55,7
Mutluluk hissediyorum	119	18,1			
Gururlu ve heyecanlıyım	36	5,5			
Toplam	657	100	Toplam	657	100
<i>Mean: 3,3349; Med.: 4,0000; Std. Dev.: 1,54522; Var.: 2,388; Range: 5,00</i>			<i>Mean: 2,6712; Med.: 4,0000; Std. Dev.: 1,49133; Var.: 2,224; Range: 3,00</i>		

Seçim psikolojisi seçmen davranışlarına etki eden neredeyse tüm faktörlerin bir tezahürü gibidir. Zira oy verme davranışına etki eden faktörler, “seçim günü, son kertede, sandık başındaki seçmenlerde ortak ve kolektif bir ruh halinin inşasını sağlamaktadır” (Kurtbaş, 2015: 112). Bu araştırmada ‘Seçimleri düşündüğünüzde (oy kullanmadan önceki) ruh halinizi nasıl tanımlarsınız?’ sorusuna cevap veren katılımcıların %32,1’i iyimser ve umutlu, %22,2’si gergin, huzursuz, panik ve korku içinde, %18,1’i mutlu, %15,2’si mutsuz, üzgün, ümitsiz ve bıkkın, %6,8’i öfkeli, isyankâr, %5,5’i ise gururlu ve heyecanlıdır. Diğer bir ifadeyle katılımcıların %55,7’si seçimlerden önceki ruh halini olumlu (iyimser, umutlu, mutlu, gururlu ve heyecanlı); %44,3’ü olumsuz (gergin, huzursuz, mutsuz, üzgün, ümitsiz, bıkkın, panik ve korku) olarak belirtmiştir. Böylelikle seçimlerden önce, katılımcıların yarısından fazlası olumlu; %44,3 gibi önemli bir çoğunluğu da olumsuz ruh hali içinde olduklarını ifade etmiştir.

3.2. Katılımcıların Oy Verme Davranışına Etki Eden Faktörler

Genel anlamıyla sistem, birbiri ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi halinde olan ve uyum içinde etkileşen varlıkların bileşkesinden müteşekkil öğeler bütünüdür. Siyasal sistem ise, toplumların yaşamak istediği düzeni tesis etmelerini sağlayacak kurumlar, kurallar ve işleyişler bütünüdür.

David Easton, *The Political System* adlı eserinde siyasi sistemi, 'girdi' ve 'çıkıtı' arasındaki bağlantı olarak tanımlamaktadır. Siyasi sistemin girdileri, müreffeh yaşama isteği, istihdam, bireysel hak ve özgürlükler gibi talepler ve vergi ödeme veya kurallara uyma gibi destekler iken; çıktılar ise kanunlar-politikalar yapma ve kamusal kaynakların tahsisi gibi karar ve eylemlerdir (Heywood, 2017: 89). Nihayetinde çıkıtı, talep ve destekleri; talep ve destekler ise çıktılarını etkileyen diyalektik iki nokta olup çeşitli ve çok sayıdaki girdi (input: talep ve destek), oy verme davranışı şeklinde çıkıtı olarak (output) yansıyabilmektedir. Bu açıdan modern demokratik toplumlarda, 'Girdi' unsuru olarak seçmen tercih ve kararları; sosyolojik, rasyonel ve psikolojik temelli birçok etkenin bir sonucu olarak ve aynı zamanda, bir 'Çıkıtı' unsuru olarak siyasi aktörlerin aldığı kararı ve yaptığı uygulamaları etkileme gücüne sahiptir. Siyasal sistemin bir nevi barometresi ve dinamosu olan seçmen tercih ve kararları zamana, kültüre, bireysel ve toplumsal özellikler gibi birtakım hususlara göre şekillenen dinamik bir konu olduğundan, devamlı kendini güncelleyen bilgi ve bulgulara ihtiyaç duyar.

Bu konuda erken dönem çalışmalarından biri olarak Lazarsfeld'in, Berelson ve Gaudert ile birlikte kaleme aldığı *'The People's Choice'* (1944) adlı kitapta, ilk kez, seçmen tercih ve kararlarının, yalnızca rastlantıya bağlı kişisel bir tercih ya da medyanın yönettiği seçim kampanyalarının ürünü olmadığını, sınıf, coğrafi aidiyet ve dinin etkisine bağlı olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur (Maigret, 2014: 101). Günümüzde ise oy verme davranışı üzerine geliştirilen yaklaşımlar yaygın olduğu şekliyle "Sosyolojik, Psikolojik ve Rasyonel Tercih Yaklaşımı" (Harrop ve Miller, 1987: 130) ve Hâkim İdeoloji Yaklaşımı olmak üzere dört ana grupta toplanmaktadır. a) *Sosyolojik Tercih Yaklaşımına göre*, seçmen tercih ve kararlarını sosyo-ekonomik statü, yaşanan coğrafya, dini, etnik ve mesleki bölümler şekillendirir. Bu açıdan *'Niçin oy veriyorlar?'* sorusuna yanıt bulmaya çalışan Sosyolojik Tercih Yaklaşımı'na göre, seçmen tercih ve kararlarını bireysel faktörlerden daha çok sosyolojik bağlam etkiler (Harrop ve Miller, 1987: 157). b) *Psikolojik Tercih Yaklaşımı* seçmen tercih ve kararlarının sosyal yönü yerine, bireysel boyutuna odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, seçmen, küçük yaşlarda daha çok aile üyelerinin etkisiyle partizanlık

boyutunda partiyle özdeşleşerek bir bağ kurar ve bağ hayat boyu güçlenerek devam eder. Bu sevgi ve bağlılık, bir taraftarın tuttuğu takımın fanatiği olmasına benzetilebilir. (Harrop ve Miller, 1987; Kalender, 2005; Akgün, 2000). “Seçmenler, belli bir seçimde farklı nedenlerle (ekonomik çöküntü, adayın kötü olması gibi) başka bir partiye oy verse bile daha sonraki dönemde yine eski partisine oy verirler” (Akgün, 2000: 78). c) *Rasyonel Tercih Yaklaşımı* “seçmenin politik amaçları doğrultusunda fayda-değer hesabı yaparak kendi çıkarlarını doğrultusunda tercihte bulunduğunu öne sürmektedir” (Harrop ve Miller, 1987: 130; Kalender, 2005: 39). Rasyonel Tercih Yaklaşımı, seçmenin hatır için herhangi bir partiye oy kullanmasının söz konusu olamayacağını iddia eder. Temelde Rasyonel Tercih Kuramı’nın “temel ilkeleri faydacılık bağlamında neo-klasik anlayıştan çıkar. Rasyonel Tercih Kuramında, aktörlerin davranışlarını belli bir sonuç elde etmek adına gerçekleştirdiği düşünülür” (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 135). e) *Hakim İdeoloji Modeli* ise, oy vermeyi bireyin uğradığı ideolojik manipülasyon ve kontrol mekanizmalarına bağlar. Bu modelde daha çok kitle iletişim araçları ve eğitimin oy verme davranışı üzerindeki rolü ve etkisi üzerinde durulur (Bekmen, Tarih yok: 203).

Ahmet Taner Kışlalı, ‘*Siyaset Bilimi*’ adlı kitabında seçmeni, çıkarı dışında, etkileyen dört etken olduğunu ifade etmektedir: Bunlar; “güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık ve dinsel/siyasal inançlar”dır. *Güvenlik isteği*, istikrar arayışıyla ilgilidir. Düzenin devamını istemek; seçmen tercihini etkileyebilmektedir. *Saygınlık isteği*, düzenin değişimine etki etme isteği yaratabilir. Toplumda yeterince saygı görmeyip ikinci sınıf yurttaş olduğu izlenimine kapılan kişi ya da gruplar düzenin değişimi yönünde irade sergileyebilirler. *Duygusal bağlılık*; bir partiye ya da bir lidere yönelik olabilir. Bu kişilerin ekonomik şartları veya partinin çizgisi değişse de; duygusal bağlılık etkisini sürdürebilir. Benzer şekilde *dinsel ve siyasal inançlar* da, bağlılık durumu yaratabilir. Nitekim bazı kimseler inançlarına, ülkülerine maddi menfaatlerinden daha fazla önem verebilir; kişisel doyumunu aynı inancı paylaştığı kişilerle bir arada olmaktan, onlarla dayanışmaktan ve inançlarının başarısından sağlayabilir (Kışlalı, 1987: 363-364).

Bu bağlamda seçmen tercih ve kararlarını; cinsiyet, yaş, meslek, gelir düzeyi gibi sosyo-demografik faktörler; siyasete ilgi duyma düzeyi, merak gibi kişisel nitelikler; siyasal ideoloji; fayda-değer esasına göre şekillenen rasyonel saikler; kişinin mensubu olduğu etnisite, mezhep gibi sosyolojik bağlar; psikolojik bağlamın yedeğinde gelişen parti bağlılığı ve partizanlık ilişkisi; kazananın yanında yer alma (Bandwagon Etkisi) ya da kaybedenin tarafını tutma (Under-dog Etkisi) gibi motivasyonlar; adayın veya liderin imajına, giyim-ku-

şamına, jest ve mimiklerine yönelme gibi tutumlar; siyasi partilerin vaatleri ve seçim kampanyaları gibi etkenlerin yanı sıra daha başka kültürel, ekonomik, psikolojik v.d. faktörler etkileyebilmektedir. Çalışmanın bu kısmında, katılımcıların oy kullanma sebepleri, sorun algısı ve seçmen tercih ve kararlarına etki eden birtakım faktörler incelenmiş ve analiz edilmiştir.

3.2.1- Katılımcıların Başlıca Oy Kullanma Sebepleri

Tablo 8: Katılımcıların Oy Kullanmasının En Önemli Sebebi

Oy kullanmanızın en önemli sebebi nedir?	f	%
Oy kullanmak, bir vatandaşlık görevi olduğu için	340	51,4
Desteklediğim partinin veya adayın seçimleri kazanması için	250	37,8
Mensubu olduğum etnik kökenin, mezhebin/dinin veya siyasal ideolojinin menfaatleri ve hakları için	35	5,3
Eşim dostumun yönlendirmeleri veya hatır-gönül için	10	1,5
Para cezası veya diğer yasal müeyyidelerden korktuğum için	10	1,5
Diğer	16	2,4
Toplam	661	100
Mean: 2,8457; Med.: 4,0000; Std. Dev.: 1,51671; Var.: 2,300; Range: 5,00		

Siyasal katılma, “her şeyden önce, bireyin kendi iradesi doğrultusunda meydana getirdiği davranışlarla siyaseti etkileme olayıdır” (Sarıbay, 1996: 34). Bununla birlikte oy kullanma; siyasal katılımın yegâne unsuru değilse de; en önemli enstrümanlarından biridir. Tablo 6’nun verilerine göre, katılımcıların %51,1’i gibi büyük bir çoğunluğu “oy kullanmayı bir vatandaşlık görevi olarak gördüğü için”; %37,8’i “desteklediği partinin/adayın seçimleri kazanması için”; %5,3’ü “mensubu olduğu etnik köken/mezhep/din gibi kolektif ve sosyolojik bağların menfaatleri için” oy kullanacağını belirtmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların %1,5’i “eşi-dostunun yönlendirmeleri veya hatır-gönül ilişkisi için” oy kullanacağını söylerken; %1,5’i ise “para cezası gibi yasal müeyyidelerden çekindiği için” oy kullanacağını ifade etmiştir.

Katılımcıları yarısından fazlası (%51,4) “bir vatandaşlık görevi olarak gördüğü için” oy kullanacağını ifade ederken; %1,5’i “hatır gönül ilişkileri, eşinin-dostunun yönlendirmeleri doğrultusunda” oy kullanacağını ifade etmiştir. Katılımcıların tercih ve kararlarında hatır-gönül ilişkilerini, eş-dost yönlendirmelerini önemsemesinin sebebi ise Ardahan ilinin yapısal özelliklerinden kaynaklı olabilir. Ardahan ili, büyük oranda, toplumsal ilişkilerin hala birincil

olduğu, sosyolojik açıdan taşra özelliğini sürdüren bir yer⁴ olup, anket bulgularından anlaşıldığı üzere siyasal ilişkilerde “hatır-gönül bağı” ve “eş-dost yönlendirmeleri” hâlâ işlevseldir. Sosyo-demografik faktörlerle oy kullanma sebebi arasındaki ilişkiye bakıldığında; mesleki açıdan, emekliler gibi kamu görevlisi olan kimselerde, “oy kullanmayı bir vatandaşlık görevi olarak görme eğilimi” daha yüksektir. Çiftçilerde ise “etnisite, mezhep, sülalecilik gibi kolektif aidiyetlere oy verme eğilimi” ve “eş-dost yönlendirmeleri/hatır-gönül için” oy verenlerin oranı daha yüksektir. Bununla birlikte eğitim düzeyi ($P: 0,0 < 0,05$ olduğundan) ve yaş ($P: 0,0 < 0,05$ olduğundan) ile oy kullanma sebebi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Şöyle ki, eğitim seviyesi düştükçe, “eş-dost yönlendirmeleri/hatır-gönül ilişkisi için” oy verdiklerini belirtenlerin oranı artmıştır.

3.2.2. Katılımcıların Genel Seçimlerde Oy Verirken Başlıca Önemledikleri Unsurlar

Tablo 9: Katılımcıların Genel Seçimlerde Oy Verme Davranışına Etki Eden En Önemli Faktör

24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri'nde oy verirken en fazla önemsedığınız faktör hangisidir?	<i>f</i>	%
Parti lideri	178	28,5
Parti ideolojisi	147	23,6
Vaatler ve seçim programı/beyanamesi	145	23,2
Aday faktörü	121	19,4
Seçim ittifakı	33	5,3
Toplam	624	100
Mean: 2,5497; Med.: 2,0000; Std. Dev.: 1,19150; Var.: 1,420; Range: 4,00		

Katılımcıların %28,5'i “parti liderinin imajına”, %23,6'sı “parti ideolojisine”, %23,2'si “vaatler ve seçim beyanamesine”, %19,4'ü “aday faktörüne”, %5,3'ü ise “ittifaka” oy vereceğini belirtmiştir. Anlaşıldığı üzere “liderin ima-

⁴ Bu konuda, TÜİK'in illerdeki konut, çalışma hayatı, gelir-servet, sağlık, eğitim, çevre, altyapı hizmetleri gibi 41 değişkeni dikkate alarak şehirlerin yaşam kalitesi ölçmek amacıyla 2015 yılında yaptıkları bir araştırmaya göre Ardahan Türkiye sıralamasında 74. sırada yer alırken; İş Bankasının 2012 yılı verilerini kıstas aldıkları ve 2014 yılında yayımladıkları illerin gelişmişlik düzeyini belirlemeye yönelik araştırmada Ardahan Türkiye sıralamasında 77. sırada yer almıştır. İş Bankası'nın yaptığı araştırmada ayrıca illerin finansal gelişmişlik düzeylerine de bakılmıştır. Bu araştırmaya göre Ardahan'ın başını çektiği TRA2 Bölgesi'ndeki iller Türkiye'de finansal gelişim potansiyeli en düşük on il arasında yer almıştır (Çaha ve ark. 2017: 24)

ji", "partinin ideolojisi", "vaatleri veya seçim beyannamesi" gibi parti ve lider ile ilgili unsurlar (%75,3), genel seçimlerde seçmen tercihlerini ve kararlarını etkileyen başlıca hususlardır. Öte yandan tek başına aday faktörü de (%19,4) seçmenlerin en fazla önemseydiği hususlar arasındadır. 23 Haziran 2018 Seçimleri'nde ilk defa uygulanan ittifak faktörüne bakıldığında, katılımcıların %5,3'ünün karar ve tercihlerine etki eden en önemli faktörün 'ittifak' olduğu görülmektedir. Buradan hareketle ilk uygulamasında, seçmen tercih ve kararlarına etki eden birçok faktör arasında, ittifak faktörünün benimsendiği ve seçmen nezdinde bir etken olarak kabul gördüğü söylenebilir.

Siyasal ideoloji çerçevesinde, sol görüşlülerin %31,1'i parti ideolojisine, %26,9'u parti liderinin imajına, %19,7'si aday faktörüne, %18,9'u vaatler ve seçim programına, %3,4'ü ise ittifaka oy vereceğini ifade etmiştir. Sağ görüşlülerin %30,2'si parti liderine, %25,2'si vaatler ve seçim programına, %19,3'ü aday faktörüne, %18'i parti ideolojisine, %7,2'si ise ittifaka oy vereceğini belirtmiştir. Liberal-muhafazakârların ise %33,3'ü vaatler ve seçim programına, %29,6'sı parti ideolojine, %25,9'u parti liderine, %11,1'i ise adaya oy vereceğini ifade etmiştir. Anlaşıldığı üzere sol görüşlüler daha çok parti ideolojisine, sağ görüşlüler ise parti liderine oy verirken; liberal ve liberal-muhafazakârlar vaatler ve seçim programına daha çok oy vereceğini belirtmiştir. İttifak unsuruna ayrıca bakıldığında, ittifak faktörünün daha çok sağ görüşlü seçmen nezdinde karşılık bulduğu görülmektedir. Nitekim diğer faktörler arasında, oy verme davranışına etki eden en önemli faktörün ittifak olduğunu ifade eden katılımcı oranı %5,3'tür. Sözü edilen bu katılımcıların %71'i sağ görüşlü; %29'u sol görüşlü olup liberal görüştekilerden ittifaka oy vereceğini söyleyen katılımcıya ise rastlanmamıştır.

3.2.3. Katılımcıların Oy Verme Davranışında Aile-İçi Etkileşimin Rolü

Tablo 10: Katılımcıların Oy Kullanma Sürecinde Aile-İçi Etkileşim Durumu

Oy kullanırken eşinizle etkileşim durumunuz nasıldır?	f	%	Oy kullanırken çocuğunuzla etkileşim durumunuz nasıldır?	f	%
Eşim benimle aynı partiye oy verir.	283	58,2	Çocuğum benimle aynı partiye oy verir.	235	60,7
Eşimle bazen aynı, bazen yakın partilere oy veririz.	130	26,7	Çocuğumla bazen aynı, bazen yakın partilere oy veririz.	112	28,9
Eşimle oy verdiğimiz partiler zıt görüştedir.	73	15,0	Çocuğumla oy verdiğimiz partiler zıt görüştedir.	40	10,3
Toplam	486	100	Toplam	387	100
<i>Mean: 1,5679; Med.: 1,0000; Std. Dev.:,73954; Var.:,547; Range: 2,00</i>			<i>Mean: 1,4961; Med.: 1,0000; Std. Dev.:,67667; Var.:,458; Range: 2,00</i>		
Oy kullanırken annenizle etkileşim durumunuz nasıldır?	f	%	Oy kullanırken babanızla etkileşim durumunuz nasıldır?	f	%
Annem benimle aynı partiye oy verir.	242	52,4	Babam benimle aynı partiye oy verir.	224	50,8
Annemle bazen aynı, bazen yakın partilere oy veririz.	158	35,2	Babamla bazen aynı, bazen yakın partilere oy veririz.	141	32,0
Annemle oy verdiğimiz partiler zıt görüştedir	62	13,4	Babamla oy verdiğimiz partiler zıt görüştedir	76	17,2
Toplam	462	100	Toplam	441	100
<i>Mean: 1,6104; Med.: 1,0000; Std. Dev.:,71226; Var.:,507; Range: 2,00</i>			<i>Mean: 1,6644; Med.: 1,0000; Std. Dev.:,75428; Var.:,569; Range: 2,00</i>		
<i>Bu tablodaki sorular, Kenan Aydın ve Volkan Özbek'in "Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi" başlıklı makalesinden alınarak yeniden gözden geçirilmiştir.</i>					

Katılımcıların %60,7'si çocuğunun, %58,2'si eşinin, %52,4'ü annesinin, %50,8'i babasının "kendisiyle aynı partiye oy verdiğini" ifade ederken; %35,'si annesiyle, %32'si babasıyla, %28,9'u çocuğuyla, %26,7'si de eşiyile "bazen aynı partiye bazen de farklı partilere oy verdiğini" belirtmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların %17,2'si babasıyla, %13,4'ü annesiyle, %15'i eşiyile, %10,3'ü de çocuğuyla "oy verdikleri partilerin zıt görüşte olduğunu" belirtmiştir.

Tablo'da (8) ilk bakışta iki husus dikkat çekmektedir. *Birincisi* katılımcıların ortalama %55,5'i aile üyeleriyle aynı partiye; %30,7'si ise bazen birbirine benzer bazen birbirinden farklı partilere oy vermektedir. Katılımcıların %13,9'unun ise ebeveynleriyle oy verdikleri parti zıt görüştedir. Buradan an-

laşıldığı üzere seçmenlerin karar ve tercihlerinde, aile içi etkileşim önemli bir faktördür. İkincisi katılımcıların %17,2'si babasıyla, %15'i eşiyle, %13,4'ü annesiyle, %10,3'ü çocuğuyla 'oy verdikleri partilerin zıt görüşte olduğunu' ifade etmiştir. Buna göre çocuklarda karşıt/zıt görüşte partiye oy verme eğilimi, ebeveynlere göre daha yüksektir.

3.2.4. Katılımcıların Sorun Algısı

Tablo 11: Katılımcılara Göre, Türkiye'nin ve Ardahan'ın En Önemli Sorunu

Sizce bugün Türkiye'nin en önemli problemi nedir?	f	%	Sizce bugün Ardahan'ın en önemli problemi nedir?	f	%
Ekonomi ve İşsizlik	374	57,5	Ekonomi ve işsizlik	215	33,3
Terör	78	12,0	Altyapı sorunları, geri kalmışlık ve yatırımın olmaması	223	34,6
Tarım ve hayvancılık politikaları	3	0,5	Tarım ve hayvancılık politikaları	77	11,9
Eğitim	35	5,4	Eğitim	20	3,1
Kirli siyaset, kötü siyasetçiler	50	7,7	Kirli siyaset, kötü siyasetçiler	10	1,6
Demokrasi	20	3,1	Göç	20	3,1
			Sağlık	15	2,3
			İklim koşulları	5	0,8
			Sosyal imkânların yetersizliği	4	0,6
Türkiye'nin hiçbir problemi yoktur	1	0,2	Ardahan'ın hiçbir problemi yoktur	48	7,4
Diğer	89	13,7	Diğer	8	1,2
Bilmiyorum/Fikrim yok	1	0,2	Bilmiyorum/Fikrim yok	0	0,0
Toplam	651	100	Toplam	645	100
Mean: 2,9401; Med.: 1,0000; Std. Dev.: 2,92119; Var.: 8,533; Range: 9,00			Mean: 2,8744; Med.: 2,0000; Std. Dev.: 2,54550; Var.: 6,480; Range: 10,00		

Katılımcıların %57,5'ine göre Türkiye'nin en önemli sorunu "ekonomi ve işsizlik", %12'sine göre "terör", %7,7'sine göre "kirli siyaset ve kötü siyasetçiler", %5,4'üne göre "eğitim", %3,1'ine göre "demokrasi", %0,5'ine göre "tarım ve hayvancılık politikalarıdır". Öte yandan %33,3'üne Ardahan'ın en önemli sorunu "ekonomi ve işsizlik", %34,6'sına göre "altyapı sorunları, geri kalmışlık ve yatırımın olmaması", %11,9'una göre "tarım ve hayvancılık politikaları", %3,1'ine göre "eğitim", %3,1'ine göre "göç", %23,3'üne göre "sağlık sorunları",

0,8'ine göre "iklim koşulları", %0,6'sına göre "sosyal imkânların olmaması" iken %7,4'üne göre ise "Ardahan"ın herhangi bir sorunu yoktur"⁵.

Tablo (9) verilerine göre, Ardahan'a mahsus sorunların, Türkiye'nin genel sorunlarından ayrıştığını söyleyebiliriz. Zira terör sorunu, yöre halkı açısından Ardahan'ın en önemli sorunları arasında yer almazken; altyapı, geri kalmışlık, yatırımın olmaması, tarım ve hayvancılık politikaları, göç, sağlık, iklim koşulları ve sosyal imkânların olmaması gibi sorunlar daha fazla öncelenmektedir.

3.2.5. Katılımcıların Siyasi Partilerde, Milletvekili Ve Cumhurbaşkanlığı Adaylarında Aradıkları Başlıca Özellikler

24 Haziran Seçimleri'nde, seçmenler hem siyasi partileri, hem 27. Dönem milletvekili adaylarını hem de cumhurbaşkanı adaylarını seçmek için oy kullanmıştır. Genel anlamıyla siyasi partiler, "belli bir siyasi program üstünde birleşip örgütlenerek, bu programı siyasi iktidarı ele geçirerek uygulamak amacıyla kurulan tüzel kişiliklerdir" (Sezen, 1994: 54). Modern demokratik toplumlarda siyasi partiler, "çıkarların birleştirilmesi, siyasi devşirme, siyasi toplumsallaşma, iktidarı kullanma, eleştirme ve denetleme, iletişim ve etkileşim sağlama" (Alkan, Tarih yok: 211-213) gibi işlevleri yerine getirerek halkla siyasal aktörler arasında bir köprü görevi görürler. Diğer taraftan "1940'dan 1988'e kadarki dönemde yapılmış olan siyaset bilimi modelleri ile ilgili saptamalardan biri, seçmen tercih ve kararları bakımından zamanla parti imajının öneminin azaldığı; aday imajının öneminin arttığı yönündedir. Nitekim modeller artık adaylar bakımından oluşturulmakta ve seçim davranışını etkileyen birincil faktörün aday imajı olduğu belirtilmektedir" (Boiney ve Paletz'den akt. Damlapınar ve Balcı, 2005: 60). Bu bakımdan siyaset bilimi ve seçim sosyolojisi açısından aday faktörü önemi gittikçe artan konuların başında gelmektedir. Kavramsal olarak "bir görev için kendini ileri süren veya başkaları tarafından ileri sürülen kişi" (TDK) şeklinde tanımlanan aday, siyasal açıdan "bir siyasi partiye mensup olsun ya da olmasın, seçilme yeterliliğine sahip olan kişilerin yetkili organlarca seçenek olarak kamuoyuna resmen ilan edilen kişi" (Sezen, 1994: 144) şeklinde tanımlanmaktadır.

Şunu ifade etmek gerekir ki; Türkiye'de parti ve aday faktörü bağlamında, seçmen davranışını etkileyen çalışmalar yapılmakla birlikte; bu konuda yapılan araştırmalar hala yetersizdir. Çalışmanın bu kısmında, Cumhurbaşkanlığı Hü-

⁵ Bu veri ve bulguları destekleyen benzeri bir çalışma için; bk. Kurtbas, İ. (2013). Etnosantrizm ve Ötekileştirme Perspektifinde Siyasal Eğilimler, Ardahan İli Örneğinde Oy Verme Davranışının Sosyolojik Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Frat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ

kümet Sistemi'nin ilk seçimlerinde, seçmenlerin siyasi partilerde, milletvekili ve cumhurbaşkanı adayında aradıkları başlıca özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara milletvekili genel seçimlerinde siyasi partilerde aradıkları en önemli özelliğin ne olduğu sorulurken; milletvekili ve cumhurbaşkanı adayında önemsedikleri başlıca üç özelliği belirtmeleri istenmiştir.

3.2.5.1. Katılımcıların Siyasi Partilerde Aradıkları Başlıca Özellikler

Tablo 12: Katılımcıların Genel Seçimlerde Siyasi Partilerde Aradıkları En Önemli Özellik

<i>Aşağıdaki yargılar, siyasi karar ve tercihlerinizi ne ölçüde etkilemektedir.</i>							
		Hiçbir etkisi yoktur	Biraz etkilidir	Orta düzeyde etkilidir	Çok etkilidir	Tamamen etkilidir	Toplam
A- Güvenlik Algısı							
<i>Partinin devletin bekası ve ülke menfaatleri konusunda verdiği güven</i>	<i>f</i>	91	62	59	160	231	603
	<i>%</i>	15,1	10,3	9,8	26,5	38,3	100
B- Pragmatik Fayda ve Rasyonel Beklentiler							
<i>Partinin daha önceki icraatları</i>	<i>f</i>	116	81	93	169	153	612
	<i>%</i>	19	13,2	15,2	27,6	25	100
<i>Partinin dış politikaları</i>	<i>f</i>	120	58	95	180	150	603
	<i>%</i>	19,9	9,6	15,8	29,9	24,9	100
<i>Partinin şahsi ve ailevi menfaatlerimize karşılık verne potansiyeli</i>	<i>f</i>	298	64	90	64	95	611
	<i>%</i>	48,8	10,5	14,7	10,5	15,5	100
C- Din, Etnik Köken ve Mezhep Gibi Kolektif Kimlik/Sosyolojik Bağlam							
<i>Partinin dini politikaları</i>	<i>f</i>	215	70	87	124	107	603
	<i>%</i>	35,7	11,6	14,4	20,6	17,7	100
<i>Partinin etnisite politikaları</i>	<i>f</i>	332	82	51	65	75	605
	<i>%</i>	54,9	13,6	8,4	10,7	12,4	100
<i>Partinin mezhep politikaları</i>	<i>f</i>	361	61	58	52	61	603
	<i>%</i>	59,9	10,1	9,6	10,3	10,1	100
D- Psikolojik Bağlam							
<i>Halkın çoğunluğunun genel eğilimi</i>	<i>f</i>	314	99	100	57	44	614
	<i>%</i>	51,1	16,1	16,3	9,3	7,2	100
<i>Kamuoyu araştırmaları ve anket sonuçları</i>	<i>f</i>	353	104	78	39	40	614
	<i>%</i>	57,5	16,9	12,7	6,4	6,5	100
E- İletişim ve Halkla İlişkiler							
<i>Siyasi parti liderlerinin medyada yer alan konuşmaları ve polemiklerle başa çıkma kabiliyeti</i>	<i>f</i>	180	108	128	115	84	615
	<i>%</i>	29,3	17,6	20,8	18,7	13,7	100
<i>Partilerin ev ziyaretleri</i>	<i>f</i>	361	81	79	53	36	610
	<i>%</i>	59,2	13,3	13	8,7	5,9	100

Çalışmanın bu kısmında, katılımcıların oy verirken siyasi partilerde aradıkları en önemli hususu belirtmesi istenmiştir. Elde edilen verilerle, ilkin seçmenlerin siyasi partilerde aradıkları en önemli özellikler frekans sıklığına göre (yüksek frekanstan düşüğe doğru) bir sıralamaya tutulmuş; ardından bu hususlar bağlamına göre kategorize edilmiştir. Belirtmek gerekir ki; tabloda ortaya konulan kategorik ayrımlar, katı bir ayırım olmayıp; geçişken ve görecelidir. Nitekim kamuoyu araştırmaları ve anket sonuçları faktörü, seçmeni kazananın yanına sevk edebilmesinden dolayı psikolojik yaklaşım içinde ele alınabileceken; halkla ilişkiler ve iletişim kategorisi içinde de değerlendirilebilir.

Bu çerçevede katılımcıların genel seçimlerde siyasi partilerde aradığı başlıca özellikler beş ayrı kategoride ele alınıp değerlendirilmiştir.

Birincisi partinin devletin bekası ve ülke menfaatleri konusunda verdiği *güven(lik) algısıdır*.

İkincisi partinin daha önceki icraatları, dış politikası ve şahsi/ailevi menfaatlere yanıt verebilme potansiyeli gibi *partinin pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme durumudur*.

Üçüncüsü, partinin din, etnisite ve mezhep politikalarını ihtiva eden *kimlik siyasetidir*.

Dördüncüsü kamuoyu araştırmaları ve halkın çoğunluğunun siyasi eğilimini içeren *psikolojik bağlamdır*.

Beşincisi ise partinin ve parti liderinin medyadaki performansı ile ev ziyaretleri gibi *iletişim ve halkla ilişkiler çalışmalarıdır*.

A- Güven(lik) Algısı: Katılımcıların %10,3'ü genel seçimlerde siyasi partilerde aradıkları en önemli özelliklerden "partinin devletin bekası ve ülke menfaatleri konusunda verdiği güven" duygusunun biraz etkili olduğunu, %9,8'i orta düzeyde etkili olduğunu, %26,5'i çok etkili olduğunu, %38,3'ü ise tamamen etkili olduğunu belirtirken; %15,1'i ise hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların siyasal tercih ve kararlarına etki eden faktörlerin başında, "partinin devletin bekası ve ülke menfaatleri konusunda verdiği güven" faktörü olduğu görülmektedir. Keza katılımcıların %84,9'u⁶(ET) gibi büyük bir çoğunluğu, genel seçimlerde siyasi "partilerin devletin bekası ve ülke menfaatleri konusunda verdiği güvenin" en önemli husus olduğunu belirtmiştir.

⁶ ET: %84,9: Katılımcıların, genel seçimlerde siyasi partilerin, 'devletin bekası ve ülkenin geleceği konusuna verdiği güven' hususunun, tercih ve kararlarını 'biraz', 'orta düzeyde', 'çok', 'tamamen etkilediğini' söyleyenlerin toplamıdır. Bundan sonra, biraz, orta düzeyde, çok ve tamamen etkilidir diyenlerin toplam değerleri, Etkili Toplam (ET) kısaltması ile verilecektir. ET: Biraz etkilidir, Orta düzeyde etkilidir, Çok etkilidir ve tamamen etkilidir diyenlerin frekans değerlerinin toplamıdır.

B- Pragmatik Fayda ve Rasyonel Beklentiler: Katılımcıların %13,2'si "partinin daha önceki icraatlarının" siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %15,5'i orta düzeyde etkilediğini, %27,6'sı çok etkilediğini, %25'i tamamen etkilediğini ifade ederken, %19'u partinin daha önceki icraatlarının siyasi kararları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %9,6'sı "partinin dış politikasının" siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %15,8'i orta düzeyde etkilediğini, %29,9'u çok etkilediğini, %24,9'u tamamen etkilediğini; %19,9'u ise hiç etkilemediğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, katılımcıların %10,5'i "partinin şahsi ve ailevi menfaatlerine karşılık verme potansiyelinin" siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %14,7'si orta düzeyde etkilediğini, %10,5'i çok etkilediğini, %15,5'i tamamen etkilediğini belirtirken, %48,8'i hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların "pragmatik fayda ve rasyonel beklentiler" içinde en çok önemsedikleri husus "partinin daha önceki icraatları" (ET: %81) ve "partinin dış politikası" iken (ET: %80,1); en az önemsedikleri konu "partinin, seçmenin şahsi ve ailevi menfaatlerine karşılık verme potansiyelidir" (ET: %51,2).

C- Din, Etnik Köken ve Mezhep Gibi Kolektif Kimlik/Sosyolojik Bağlam: Katılımcıların %11,6'sı "partinin din politikalarının" siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %14,4'ü orta düzeyde etkilediğini, %20,6'sı çok etkilediğini, %17,7'si tamamen etkilediğini belirtirken, %35,7'si hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %13,6'sı "partinin etnisite politikalarının" siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %8,4'ü orta düzeyde etkilediğini, %10,7'si çok etkilediğini, %12,4'ü tamamen etkilediğini; %54,9'u hiçbir etkisi olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte %10,1'i "partinin mezhep politikalarının" siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %9,6'sı orta düzeyde ifade ederken, %10,3'ü çok etkilediğini, %10,1'i tamamen etkilediğini belirtirken, %59,9'u hiçbir etkisi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar sırasıyla sosyolojik ve kolektif bağlar içinde, en çok "partinin dini politikalarını" (ET: %64,3); "etnisite politikalarını" (ET: %45,1) ve "mezhep politikalarını" (ET: %40,1) önemsemektedir.

D- Psikolojik Bağlam: Katılımcıların %16,1'i "halkın çoğunluğunun genel siyasi eğilimlerinin" siyasi kararlarını biraz etkilediğini, %16,3'ü orta düzeyde etkilediğini, %9,3'ü çok etkilediğini, %7,2'si tamamen etkilediğini belirtirken, %51,1'i ise halkın genel siyasi eğiliminin tercih ve kararları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların %16,9'u "ka-

muoyu araştırmaları ve anket sonuçlarının” siyasi karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %12,7’si orta düzeyde etkilediğini, %6,4’ü çok etkilediğini, %6,5’i tamamen etkilediğini belirtirken, %57,5’i hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların yarıya yakını (ET: %48,1) “çoğunluğun eğilimlerinin”, %42,5’i (ET) “kamuoyu araştırmaları ve anket sonuçlarının” siyasi tercih ve kararlarını başlıca etkileyen üç faktör olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler, psikolojik açıdan “kazananın yanında yer alma eğiliminin (band-wagon effect: yürüyen trene binme)” (Maigret, 2014: 255), seçmen davranışındaki etkisi ve önemini ortaya koymaktadır. Literatürde modayla, spekülatif/irrasyonel taleple, Veblen veya Snob etkisiyle ya da Fonksiyonel Talep ile eşanlımlı kullanılan Bandwagon etkisi (Henshel ve Johnston, 1987; Leibenstein, 1950), siyaset sosyolojisinde seçmen kararlarını açıklamada oldukça işlevsel bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, çoğunluğun yanında yer almak isteyen seçmen, daha çok kazanma ihtimali olan veya kazanmasına kesin gözüyle bakılan tarafı destekleme yoluna gidebilmektedir. Bu araştırmada, katılımcıların yaklaşık yarıya yakını, kazananın yanında yer almanın oy verme davranışına etki eden en önemli üç faktörden biri olduğunu belirtmiştir.

E- İletişim ve Halkla İlişkiler: Katılımcıların %17,6’sı “siyasi parti liderlerinin medyada yer alan konuşma ve polemiklerinin” karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %20,8’i orta düzeyde etkilediğini, %18,7’si çok etkilediğini, %13,7’si tamamen etkilediğini belirtirken; %29,3’ü gibi bir oranı hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcıların %13,3’ü “partilerin ev ziyaretlerinin” karar ve tercihlerini biraz etkilediğini, %13’ü orta düzeyde etkilediğini, %8,7’si çok etkilediğini, %5,9’u tamamen etkilediğini belirtirken, %59,2’si partilerin ev ziyaretlerinin siyasi kararları üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların “iletişim ve halkla ilişkiler” kategorisi içinde en çok önemsedikleri husus “siyasi parti liderinin medyada yer alan performansı ve polemiklerle başa çıkma kabiliyeti” (ET: %70,7) iken; en az önemsedikleri konu “partilerin ev ziyaretleridir” (ET: %40,8).

3.2.5.2. Katılımcıların Milletvekili Adayında Aradıkları Başlıca Özellikler

Tablo 13: Katılımcıların Milletvekili Adayında Aradıkları En Önemli Özellik

MİLLETVEKİLİ ADAYINDA ARANAN EN ÖNEMLİ ÖZELLİK	f	%	Gerçek %
A- Adayın Nitelikleri ve Sosyo-Demografik Özellikleri			
Milletvekili adayının doğru, dürüst, çalışkan ve becerikli olması	434	65,3	23,4
Milletvekili adayının eğitim düzeyi	265	39,8	14,2
Milletvekili adayının mesleği	88	13,2	4,7
Milletvekili adayının fiziksel özellikleri, dış görünüşü, el kol hareketleri ve konuşma tarzı	80	12,0	4,3
Milletvekili adayının cinsiyeti	31	4,7	1,7
Toplam	898		48,3
B- Adayın Yerel Dinamiklere Hâkimiyeti ve Pragmatik Fayda/Rasyonel Beklentilere Karşılık Verebilme Durumuna İlişkin Algı			
Milletvekili adayının kentlin sorunlarını iyi bilmesi	326	49,0	17,6
Milletvekili adayının iktidar partisinden olması	130	19,5	7,0
Milletvekili adayını tanımanız, hatır gönül ilişkinizin olması ve iş yaptırabilmeniz	41	6,2	2,2
Toplam	497		26,8
C- Adayın Kolektif, Kimlikel Özellikleri ve İdeolojisi			
Milletvekili adayının hemşeri olması, Ardahan'da yaşaması	203	30,5	10,9
Milletvekili adayının siyasal ideolojisi	186	28,0	10,0
Milletvekili adayının etnik kökeni, mezhebi gibi kimlikel özellikleri	48	7,2	2,6
Toplam	437		23,5
D- Diğer Özellikleri			
Milletvekili adayının diğer özellikleri	26	3,9	1,4
Genel Toplam	1,858		100

Bu soruda katılımcıların, “genel seçimlerde milletvekili adayında aradıkları en önemli üç özelliği” belirtmesi istenmiştir. Elde edilen verilerin analizi iki şekilde yapılmıştır. İlk olarak katılımcıların milletvekili adaylarında aradıkları en önemli özellikler frekans sıklığına göre sıralamaya konulmuştur. İkinci olarak katılımcıların adaylarda aradıkları özellikler analitik/kategorik ayrıma tabii tutulmuştur.

Bu kapsamda dört farklı kategorik ayırım yoluna gidilmiştir.

Birincisi dürüstlük, çalışkanlık, imaj, eğitim düzeyi, yaş ve cinsiyet gibi *adayın nitelikleri ve sosyo-demografik özellikleridir*.

İkincisi, hemşerilik, etnik köken, mezhep bağları gibi *adayın kimliksel özellikleri ve siyasal ideolojisi*dir.

Üçüncüsü, kentin sorunlarının bilinmesi, şahsi ve reel menfaatlere cevap verebilme durumu ve iktidar partisinden olma gibi *adayın yerel dinamiklere hâkimiyeti ve pragmatik fayda/rasyonel beklentilere cevap verebilme potansiyelidir*.

Dördüncüsü ise adayın *diğer özellikleridir*.

A- Milletvekili Adayının Nitelikleri ve Sosyo-Demografik Özellikleri:

Katılımcıların %23,4'ü "milletvekili adayının doğru, dürüst, çalışkan ve becerikli olmasının", %14,2'si "eğitim düzeyinin", %4,7'si "mesleğinin", %4,3'ü "fiziksel özellikleri, dış görünüşü, el kol hareketleri ve konuşma tarzının", %1,7'si ise "cinsiyetinin" siyasal tercih ve kararlarını etkilediğini ifade etmiştir. Buna göre, katılımcıların %48,4'ü genel seçimlerde oy kullanırken, "milletvekili adayının doğruluğu, dürüstlüğü, çalışkanlığı, dış görünüşü, fiziksel özellikleri", "el kol hareketleri ve konuşma tarzı gibi kişisel niteliklerini" ve "eğitim düzeyi", "yaşı", cinsiyeti gibi sosyo-demografik özelliklerini en fazla önemsemektedir. Bu çerçevede, milletvekili adayının kişisel ve niteliksel özellikleri; seçmen karar ve tercihlerini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

B- Milletvekili Adayının Yerel Dinamiklere Hâkimiyeti ve Pragmatik Fayda/Rasyonel Beklentilere Karşılık Verebilme Durumuna İlişkin Algı:

Katılımcıların %17,6'sı milletvekili adayının "kentin sorunlarını bilmesini", %7'si "adayın iktidar partisinden olmasını", %2,2'si "milletvekili adayını tanımalarının ve onlara iş yaptırabilme potansiyellerinin" siyasal tercih ve kararlarını etkileyen en önemli faktör olduğunu belirtmiştir. Buna göre her dört kişiden biri (%26,8), "milletvekili adayının kentin sorunlarını bilmesi", "adayı tanımaları; mümkünse adaya iş yaptırabilmeleri" ve "adayın iktidar partisinden olması" gibi hususları en fazla önemsemektedir. Anlaşıldığı üzere, söz konusu genel seçimler olsa da, seçmenler açısından yerel dinamikler ve şahsi beklentiler önemli bir yer tutmaktadır. Bu özellikler içinde dikkat çeken bir başka husus da, seçmen tercih ve kararlarında adayın algılanan samimiyet ve erişilebilirlik derecesinin önemli bir yer tuttuğudur. Keza adayın bizatihi tanınması, erişilebilirlik, adaya iş yaptırabilme ve adayla hatır-gönül ilişkisi bir kısım seçmenin (%2,2) milletvekili adayına oy verirken en fazla önemsedığı faktörler arasında yer almaktadır.

C- Adayın Kolektif, Kimliksel Özellikleri ve İdeolojisi: Katılımcıların %10,9'u "milletvekili adayının hemşeri olmasının ve adayın Ardahan'da yaşıyor olmasının", %10'u adayın "siyasal ideolojisinin", %2,6'sı ise "adayın etnik köken veya mezhep gibi kimliksel özelliklerinin" siyasal tercihlerini etkilediğini ifade

etmiştir. Buna göre katılımcıların %23,5'i, hemşerilik, etnik köken, mezhep gibi adayın kimliksel özellikleri ve siyasal ideolojisinin tercih ve kararlarını etkileyen en önemli üç faktörden biri olduğunu belirtmiştir. Buna göre yaklaşık her dört seçmenden biri, Sosyolojik Tercih Yaklaşımının esaslarına göre davranarak hemşerilik, mezhep ve etnisite gibi bağlarla hareket ederek oy vermektedir.

3.2.5.3. Katılımcıların Cumhurbaşkanı Adayında Aradıkları Başlıca Özellikler

Tablo 14: Katılımcıların Cumhurbaşkanı Adayında Aradıkları En Önemli Özellik

CUMHURBAŞKANI ADAYINDA ARANAN EN ÖNEMLİ ÖZELLİK	f	%	Gerçek %
A- Cumhurbaşkanı Adayının Nitelikleri ve Sosyo-Demografik Özellikleri			
<i>Cumhurbaşkanı adayının doğru, dürüst, çalışkan ve becerikli olması</i>	366	55,0	19,7
<i>Cumhurbaşkanı adayının eğitim düzeyi</i>	197	29,6	10,6
<i>Cumhurbaşkanı adayının fiziksel özellikleri, dış görünüşü, el kol hareketleri ve konuşma tarzı</i>	80	12,0	4,3
<i>Cumhurbaşkanı adayının mesleği</i>	42	6,3	2,3
<i>Cumhurbaşkanı adayının cinsiyeti</i>	24	3,6	1,3
Toplam	709		38,2
B- Cumhurbaşkanı Adayının Temsil Kabiliyeti ve Ülkenin Bekası Konusunda Verdiği Güven			
<i>Cumhurbaşkanı adayının ülkeyi temsil kabiliyeti</i>	306	46,0	16,5
<i>Cumhurbaşkanı adayının devletin bekası ve ülkenin geleceği hakkında verdiği güven</i>	120	18,0	6,5
Toplam	426		23,0
C- Cumhurbaşkanı Adayının Kolektif, Kimliksel Özellikleri ve İdeolojisi			
<i>Cumhurbaşkanı adayının siyasal ideolojisi</i>	192	28,9	10,4
<i>Cumhurbaşkanı adayının dine yaklaşımı</i>	85	12,8	4,6
<i>Cumhurbaşkanı adayının etnik köken, mezhep gibi kimliksel özelliklere yaklaşım tarzı</i>	37	5,6	1,9
Toplam	314		16,9
D- Cumhurbaşkanı Adayının Demokrasi ve İnsan İlişkilerine Yaklaşımına Dair Algı			
<i>Cumhurbaşkanı adayının hukuk, adalet ve özgürlüklere yaklaşım tarzı</i>	163	24,5	8,8
<i>Cumhurbaşkanı adayının halkla ilişkileri</i>	45	6,8	2,4
Toplam	208		11,2
E- Cumhurbaşkanı Adayının Pragmatik Fayda ve Rasyonel Beklentilere Karşılık Verebilme Potansiyeli			
<i>Cumhurbaşkanı adayının ekonomi programı</i>	100	15,0	5,4
<i>Cumhurbaşkanı adayının dış politika anlayışı</i>	94	14,1	5,1
Toplam	194		10,5
F- Cumhurbaşkanı Adayının Diğer Özellikleri	4	0,6	0,2
Genel Toplam	1.855		100,0

Bu çalışmanın önemli yanlarından biri de; yürütmenin başının ilk kez halk tarafından doğrudan seçildiği Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde cumhurbaşkanı adayında aranan özellikleri araştıran ilk araştırmalardan biri olmasıdır. Bu soruda katılımcılardan, cumhurbaşkanı adayında aradıkları en önemli üç özelliği belirtmesi istenmiştir. Çalışmada alan araştırmasından elde edilen verilerden hareketle öncelikle cumhurbaşkanı adayında aranan en önemli özelliklerin frekans sıklığına göre sıralaması yapılmış, ardından bu özellikler altı ayrı analitik/kategorik ayrıma tabi tutulmuştur.

Birincisi doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık gibi cumhurbaşkanı adayının **nitelikleri** ve yaş, cinsiyet ve meslek gibi **sosyo-demografik özellikleridir**.

İkincisi cumhurbaşkanı adayının ülkeyi temsil kabiliyeti ve beka konusunda verdiği **güven**;

Üçüncüsü etnik köken, din, mezhep gibi **kolektif ve kimliksel özelliklere yaklaşım tarzı ve siyasi ideolojisi**dir.

Dördüncüsü cumhurbaşkanı adayının hukuk, adalet ve özgürlükler gibi **demokrasi ile insan ilişkilerine yaklaşımına ilişkin algı**dır.

Beşincisi cumhurbaşkanı adayının ekonomi ve dış politika gibi konularında **pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme potansiyeli**dir.

Altıncısı ise cumhurbaşkanı adayının **diğer özellikleridir**.

A- Cumhurbaşkanlığı Adayının Nitelikleri ve Sosyo-Demografik Özellikleri: Katılımcıların %19,7'si "cumhurbaşkanı adayının doğru, dürüst, çalışkan ve becerikli olmasının", %10,6'sı "eğitim düzeyinin", %4,3'ü "fiziksel özellikleri, dış görünüşü, el-kol hareketleri ve konuşma tarzının", %2,3'ü "mesleğinin", %1,3'ü "cinsiyetinin" tercih ve kararlarını etkileyen başat faktörlerden biri olduğunu ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların %38,2'si; cumhurbaşkanı adayında en fazla önem verdiği faktörün "adayın doğruluğu, dürüstlüğü, çalışkanlığı ve becerikliliği gibi *nitelikleri* ve cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi ve mesleği gibi *sosyo-demografik özellikleri*" olduğunu ifade etmiştir. Verilere göre denilebilir ki; Milletvekili Seçimlerinde olduğu gibi, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde de "adayın kişisel nitelikleri ve sosyo-demografik özellikleri" seçmenlerin kararlarını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu durum seçmen tercihlerinde "adayın kişisel niteliği ve sosyo-demografik özelliğinin" önemini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

B- Cumhurbaşkanlığı Adayının Temsil Kabiliyeti ve Ülkenin Bekası Konusunda Verdiği Güven: Katılımcıların %16,5'i "cumhurbaşkanı adayının ül-

keyi temsil kabiliyetinin", %6,5'i "cumhurbaşkanı adayının devletin bekası ve ülkenin geleceği hakkında verdiği güvenin" tercih ve kararlarını etkilediğini belirtmiştir. Buna göre her dört katılımcıdan biri (%23), "cumhurbaşkanı adayının ülkeyi temsil kabiliyeti ile devletin bekası ve ülkenin geleceği hakkında verdiği güveni" en fazla önemsediklerini belirtmiştir. Burada dikkat çeken hususlardan biri şudur: Siyasi partilerde aranan en önemli özellikler arasında, katılımcıların %10,3'ü "siyasi partinin devletin bekası ve ülkenin menfaatleri hakkında verdiği güvenin" biraz etkili olduğunu, %9,8'i orta düzeyde etkili olduğunu, %26,5'i çok etkili olduğunu, %38,3'ü ise tamamen etkili olduğunu ifade etmiştir (ET: %84,9). Bununla birlikte, neredeyse her dört kişiden biri, cumhurbaşkanı adayına oy verme kararına etki eden en önemli üç faktörden birinin, "cumhurbaşkanı adayının ülkeyi temsili, devletin bekası ve ülkenin geleceği konusunda verdiği güven" olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinde seçmen nezdinde, cumhurbaşkanı adayına ve siyasi partilere yüklenen misyon hakkında fikir vermektedir. Buna göre, cumhurbaşkanı adayının "ülkeyi temsil kabiliyetinin" ve cumhurbaşkanı aday ve siyasi partilerin "devletin bekası ve ülkenin geleceği hakkında verdiği güven" algısının seçmen tercih ve kararlarına etki eden önemli faktörler olduğunu söyleyebiliriz.

C- Cumhurbaşkanı Adayının Kolektif ve Kimliksel Özelliklere Yaklaşım Tarzı ve Siyasal İdeolojisi: Katılımcıların %10,4'ü "cumhurbaşkanı adayının siyasal ideolojisinin", %4,6'sı "dine yaklaşımının", %1,9'u "etnik köken, mezhep gibi kimliksel özelliklere yaklaşım tarzının" tercih ve kararlarını etkilediğini ifade etmiştir. Buna göre, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, seçmen davranışını etkileyen en önemli üçüncü faktör (%16,9); "cumhurbaşkanı adayının etnik köken, mezhep ve din gibi kolektif kimliklere yaklaşımı" ile "siyasal ideolojisi"dir". Kimlik siyaseti bağlamında milletvekili ve cumhurbaşkanı adayında aranan özellikler karşılaştırıldığında; kimlik siyasetinin Milletvekili Seçimlerinde daha fazla önemsendiği görülmektedir. Nitekim genel seçimlerde milletvekili adayının kolektif kimliklere karşı tutumunu ve siyasal ideolojisini en fazla önemsendiğini ifade edenlerin oranı %23,5 iken; cumhurbaşkanı adayında bu oran %16,9'dur. Bu durum cumhurbaşkanı aday ve milletvekili adayında aranan özelliklerin farklılık göstermesinden kaynaklanmış olabilir. Keza cumhurbaşkanı adayının ekonomi ve dış politika programı gibi birçok özellik, milletvekili adayında aranan özellikler arasında geçmemektedir.

D- Cumhurbaşkanı Adayının Demokrasi ve İnsan İlişkilerine Yaklaşımına Dair Algı: Katılımcıların %8,8'i "cumhurbaşkanı adayının hukuk, adalet ve özgürlüklere yaklaşım tarzının", %2,4'ü "halkla ilişkilerinin" siyasal ka-

rarlarını etkilediğini belirtmiştir. Buna göre katılımcılardan neredeyse her on kişiden biri (%11,2) “cumhurbaşkanı adayının demokrasi ve insan ilişkilerine yaklaşımını”, oy vermesine etki eden en önemli üç faktörden biri olarak işaret etmektedir. Bu durum, cumhurbaşkanı adayının adalet, özgürlükler ve demokrasi konusundaki yaklaşımından, kişisel ve sosyo-demografik özelliklerine kadar her türlü özelliğinin devlet ve hükümet politikasına dönüşeceğine ilişkin bir kanaatten de kaynaklanmış olabilir. Bu çıkarım doğruysa, seçmenin karar ve uygulamaya dönüşmesini istediği her neyse, onu cumhurbaşkanı adayının temel ve tipik özelliği olarak işaret ettiğini ve önemsedini söyleyebiliriz.

E- Cumhurbaşkanı Adayının Pragmatik Fayda ve Rasyonel Beklentilere Karşılık Verebilme Potansiyeli: Katılımcıların %5,4’ü “cumhurbaşkanı adayının ekonomi programının”, %5,1’i “dış politika anlayışının” tercih ve kararlarını etkilediğini ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların %10,5’i ise, cumhurbaşkanı adayında aradığı en önemli özelliğin, “adayın ekonomi programı, dış politika anlayışı gibi pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme potansiyeli” olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda da, milletvekili ve cumhurbaşkanı adaylarında aranan en önemli özellikler karşılaştırıldığında iki husus dikkat çekmektedir. *Birincisi*, “pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme potansiyeli” içinde “milletvekili adayının kentin sorunlarını bilmesi”, “adayı tanıma, adaya iş yaptırabilme, milletvekili adayı ile hatır-gönül ilişkisinin olması” ve “milletvekili adayının iktidar partisinden olması” gibi hususlar yer almaktadır. Çalışmada “milletvekili adayının pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere cevap verebilme” konusundaki beklentiler daha çok yerel dinamiklere hâkimiyet, şahsi ve kişisel çıkarlara cevap ve kazananın yanında yer alma gibi unsurları içerecek şekilde kategorize edilmiştir. Ancak “cumhurbaşkanı adayında pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme potansiyeli” daha majör perspektifleri kapsamakta ve doğrudan kişisel-şahsi çıkarların yerini ülke ile ilgili ekonomik ve güvenlik konuları almaktadır. *İkincisi* Milletvekili Genel Seçimlerinde “yerel dinamiklere hâkimiyet” ve “pragmatik fayda/rasyonel beklentilere karşılık verebilme derecesine” ilişkin algı katılımcıların %26,8’i tarafından en fazla önemsenen hususlar arasında yer alırken; “cumhurbaşkanı adayının pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme potansiyelini” oy vermeye etki eden en önemli faktörler arasında değerlendirilenlerin oranı %10,5’tir. Bu durum da göstermektedir ki; Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde seçmen kendi şahsi ve kişisel beklentilerinin önüne daha çok millet, ülke ve devlet dinamiklerini ve menfaatlerini koymuştur.

3.3. YEREL DURUMSALLIK BAĞLAMINDA GENEL ÇIKARIMLAR

Tablo 15: 24 Haziran 2018 Seçimleri Resmi Sonuçları ile Alan Araştırması (Anket) Verileri

Milliyetvekili Seçimleri			Cumhurbaşkanlığı Seçimleri			İttifak		
24 Haziran 2018 Milliyetvekili Genel Seçimleri'nde hangi partiye oy vereceksiniz?	₺	%	Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde hangi adaya oy vereceksiniz?	₺	%	24 Haziran 2018 Milliyetvekili Genel Seçimleri'nde hangi ittifaka oy vereceksiniz?	₺	%
MHP	53(UA) 823(İM) 1.634(AM) 3.816(AG) 5.565.331(TG)	8,8(UA) 7,6(İM) 7,3(AM) 6,73 (AG) 11,10(TG) 49 ^{ss}	Muharrem İnce	124(UA) 4473(İM) 7117(AM) 20790(AG) 15.340.321(TG)	21,2(UA) 41,6(İM) 31,8(AM) 36,8(AG) 30,64(TG)	Milliyet İttifakı	161(UA)	26,7(UA) 30,3(AM) 32,27(AG) 33,99(TG) 189 ^{ss}
CHP	109(UA) 2846(İM) 4.811(AM) 14.804(AG) 11.354.190(TG)	18,1(UA) 26,4(İM) 21,5(AM) 26,12(AG) 22,65(TG) 146 ^{ss}	Meral Akşener	62(UA) 715(İM) 1138(AM) 2298(AG) 3.649.030(TG)	10,6(UA) 6,7(İM) 5,1(AM) 4,1(AG) 7,29 ^{***}	Temel Karamollaoğlu	8(UA) 64(İM) 123(AM) 376(AG) 443.704(TG)	1,4(UA) 0,6(İM) 0,6(AM) 0,7(AG) 0,89(TG)
İYİ Parti	47(UA) 1231(İM) 1.755(AM) 2.923(AG) 4.993.476(TG)	7,8(UA) 11,4(İM) 7,8(AM) 5,15(AG) 9,96(TG) 43 ^{ss}	Selahattin Demirtaş	134(UA) 1546(İM) 5367(AM) 8834(AG) 4.205.794(TG)	22,9(UA) 14,4(İM) 24,0(AM) 15,6(AG) 8,40(TG)	HDP	144(UA)	23,9(UA) 30,9(AM) 23,56(AG) 11,70(TG) 67 ^{ss}
Saadet Partisi	5(UA) 94(İM) 161(AM) 572(AG) 672.139(TG)	0,8(UA) 0,9(İM) 0,7(AM) 1,00(AG) 1,34(TG)	Doğu Perinçek	2(UA) 14(İM) 39(AM) 150(AG) 98.955(TG)	0,3(UA) 0,1(İM) 0,2(AM) 0,3(AG) 0,20(TG)	Vatan Partisi	2(UA)	0,3(UA) 0,3(AM) 0,35(AG) 0,23(TG)
Toplam	602(UA)	100(UA)	Toplam	586(UA)	100(UA)	Toplam	602(UA)	100(UA)

(UA) - Yapılan Alan Araştırmasında Uygulanan Anket Sayıları ve Yüzdeler Oranları.
 (İM) - Resmi Sonuçlara Göre, İl Merkezi
 (AM) - Resmi Sonuçlara Göre Bağlı Köyler Dahil Ardahan Merkez
 (AG) - Resmi Sonuçlara Göre Ardahan Genelî-Not: Buradaki oy sayıları, Ardahan seçim çevresindeki geçerli oylardır. Çalışmanın örneklemini Ardahan il merkezinde yaşayanlardan oluşturduğundan; yurt dışı oylara yer verilmemiştir.
 (TG) - Resmi Sonuçlara Göre Türkiye Genelî
 SS - Türkiye Genelî Sandalye Sayısı
 Kaynak: <https://secim.haberler.com/2018/ardahan-secim-sonuclari/>
 Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/cumhursecim.zul?>
 Kaynak: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180704M1-1.pdf>

Tablo 15'te, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde yapılmış olan anket çalışmasının verileri ile seçimler sonucunda ortaya çıkan resmi sonuçlar bulunmaktadır. 24 Haziran Seçimleri, **resmi sonuçlarına göre**, Milletvekili Genel Seçimleri'nde AK Parti, Ardahan'da Türkiye genelinden %6,1; İYİ Parti %4,9; MHP %4,5; Saadet Partisi ise %0,3 oranında daha düşük oy almıştır. Bu minvalde Cumhuriyetçi Ardahan genelinde, Türkiye genelinden %10,5 oranında düşük oy almıştır. Öte yandan HDP Ardahan'da Türkiye ortalamasından %11,9; CHP %3,3; Vatan Partisi ise %0,1 oranında daha fazla oy almıştır. Millet İttifakı'nın Ardahan genelinde aldığı oy ile Türkiye genelinde aldığı oy neredeyse birbirine eşittir. HDP ise yukarıda ifade edildiği gibi resmi seçim sonuçlarına göre, Ardahan genelinde %23,6; Türkiye genelinde %11,7 oy alırken, Ardahan'da Türkiye ortalamasının %11,9 oranında üstünde oy almıştır. Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde ise, AK Parti ve MHP'nin adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ardahan genelinde Türkiye ortalamasından yaklaşık %9,8; İYİ Parti adayı Meral Akşener %3; Temel Karamollaoğlu %0,3 oranında daha düşük oy almıştır. Öte yandan Selahattin Demirtaş Ardahan genelinde Türkiye genelinden %7,2; CHP adayı Muharrem İnce %6,1; Doğu Perinçek %0,1 oranında fazla oy almıştır.

Sözü edilen bu verileri Ardahan durumsallığı perspektifinden açıklama getirme gereği hâsıl olduğunda, biri *merkez-çevre kuramı*, ikincisi *sağ-sol ayrımı*, üçüncüsü ise *kültürel ve kimliksel saikler* olmak üzere üç anahtar kurama bakmak faydalı olabilir. İlki olan Merkez-Çevre Kuramı, "Sosyal bilimlere 1975 yılında Edward Shils'in yazdığı bir makaleyle girmiş; sonraları Şerif Mardin tarafından Türk siyasal hayatına uyarlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan yöneten-yönetilen güç ve iktidar ilişkilerini ele alan" (Kurtbaş, 2017: 185), merkez-çevre kuramında, merkez Batılı, laik, merkeziyetçi ve devletçi bir tarafı ifade ederken; çevre muhafazakâr ve dindar, bütünüyle ya da kısmen Batı karşıtı ve merkeziyetçi iktidara muhalif tarafı oluşturmaktadır. Burada merkez kültürel ve ideolojik açıdan bir türdeşlik görünümündeyken; çevre daha heterojen taraftır (Mardin 2009; Kalaycıoğlu 2009). İkincisi, Türk siyasetinin temel bölünme çizgisi olan sağ-sol ayrımıdır.

Günümüzde seçmen tercih ve kararlarını etkilemede sağ-sol ideolojik formülasyonun işlevini yitirdiği yönünde tartışmalar olsa da; sağ-sol ayrımının, seçmen tercih ve kararlarını etkileyen anahtar kavramlardan biri olduğu konusunda birçok siyaset bilimci hemfikirdir. Nitekim “çok partili hayat boyunca Sağ ve Sol bloklar arasında oy verme örüntülerinde kayda değer bir istikrar görülmektedir. 1946’da çok-partili hayata geçilmesinden bu yana, (...) Sağ partilerin ortalama oy oranı yüzde 63.5, Sol partilerinki ise yüzde 33.8’dir” (Özbuğün, 2010: 104). Üçüncüsü ise, postmodernizmin yedeğinde gelişen kültür ve kimlik temelli oy verme davranışıdır. Nitekim özellikle kitle iletişim araçlarının sayısının ve çeşitliliğinin artması, başta sosyal medya olmak üzere yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi gibi faktörler, kimlik ve kültür temelli oy verme davranışını etkilemiştir. Bu bağlamda denilebilir ki; Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılda modernleşme hareketleri ile birlikte belirginleşmeye başlayan modern-geleneksel; elit-toplum; batıcı-doğulu bölüngenüsü, “1908’den 1965’e kadar merkez-çevre, 1965-1980 arasında ise sol-sağ ikiliğiyle tarif edildi. Sosyo-ekonomik politikalardaki farklılaşmadan öte, merkez-çevre denkleminde anlam veren siyasi ve kültürel farklılaşmanın hayat verdiği sol-sağ ayrımı, 1980’lerde tedrici olarak çözümlenerek 1990’lardan itibaren yerini kimlik siyasetine bıraktı. 1987-2007 arası, merkez-çevre, sol-sağ ve kimlik siyasetinin iç içe geçtiği bir fetret ve arayış süreci olarak yaşandı. 2007’den bugüne ise, toplumun etnik ve dini kimliğe yönelik eğilimleri, siyasi hayatın temel fay hatlarını ve siyasi parti konumlanmalarını belirleyen ana dinamik işlevi görmüştür” (Ete, 2018: 317). Aşağıda, anket çalışmasından elde edilen verilerin, merkez çevre kuramı, sağ-sol ayrımı ve kimlik-kültür temelli oy verme davranışı açısından anlamlı bir mesajı olup olmadığına; bu bağlamda sosyolojik ve siyasi kodlar taşıyıp taşımadığına bakılmaktadır.

Siyasal ideoloji (sağ-sol ayrımı) perspektifinden bakıldığında, AK Parti, MHP, İYİ Parti, Saadet Partisi’nin içinde yer aldığı sağ fraksiyonunun Ardahan genelinde aldığı oy %49,2, Türkiye genelinde %64,7 iken; CHP, HDP ve Vatan Partisi’nin içinde gösterilebileceği sol cenah Ardahan genelinde %49,8, Türkiye genelinde ise %34,5 oy almıştır. Türkiye genelindeki sonuçlara bakıldığında, Türk siyasasını açıklayıcı anahtar bir kuram olarak sağ-sol ideolojik ayrımının, 24 Haziran 2018 Seçimleri’nde de işlevsel olduğu görülmekle birlikte Ardahan geneli için bu çıkarımı yapmak mümkün değildir. Nitekim Ardahan il genelinde sol oylar, neredeyse %50 civarında olup Türkiye genelinin çok üstündedir. Bu seçimlerin önemli bir diğer özelliği de MHP ve İYİ Parti’nin Türkiye genelinde %21 oy almasıdır.

Bu oran, bu çalışmada yapılan ampirik çalışmanın bulgularıyla da uyumlu olarak, dönemin iç ve dış gelişmeleri ışığında ortaya çıkan 'güvenlik ve beka' söyleminin bir yansıması olarak görülebilir. Buna göre 24 Haziran Seçimleri'nde siyasal ideolojiler seçmen tercihlerini etkileyen önemli bir etken olmakla birlikte, seçim sosyolojisini açıklayıcı yegâne faktör olarak değerlendirilemez. Merkez-çevre ayrımı ve kimlik-kültür temelli oy verme davranışı açısından da net bir ayrıma gidebilmek mümkün görünmemektedir. Nitekim 24 Haziran 2018 Seçimleri'nde, CHP bir yandan İYİ Parti ve Saadet Partisi gibi milliyetçi-muhafazakâr partileri ittifak içine katarken; öte yandan HDP'yle doğrudan ilişki içinde görünmemeye gayret etse bile de-facto uygulamaların bu yönde olmadığı eleştirileri yapılmıştır. Öte yandan Cumhuriyet İttifakı, seçim sürecinde karşı bloğu ısrarlı bir şekilde bir sol bloğu olarak işaret etmiştir. Ayrıca Millet İttifakı İYİ Parti ve Saadet Partisi gibi muhafazakâr, milliyetçi partilerin de içinde yer aldığı bir 'çatı muhalefet' görüntüsü ortaya koymuştur. Bu kapsamda İttifak oluşumunu, merkez-çevre denklemine oturtmak güç olduğu gibi kimlik ve kültür temelli oy verme davranışına yaslamak da mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede 24 Haziran Seçimleri, sonuçları itibarıyla merkez-çevre kuramının, sağ-sol bölümlerinin ve kimlik-kültür temelli saiklerin hibritleşmiş karma bir tezahürüdür. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, anket çalışmasından elde edilen veri ve bulgulara göre, bu çıkarsamanın siyasal ve sosyolojik kodlarını taşıyan çeşitli değişkenler arasındaki ilişki durumları analiz edilmiştir.

3.3.1. Çeşitli Değişkenler ile Katılımcıların Oy Vereceği Siyasi Parti Arasındaki İlişki

Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ile Oy Vereceklerini İfade Ettikleri Siyasi Parti Arasındaki İlişki: Alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre, sosyo-demografik faktörlerden yaş (p: 0,00<0,05 olduğundan) ve eğitim (p: 0,00<0,05 olduğundan) ile oy verecek parti arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Anket çalışmasından elde edilen verilere göre, yaş açısından AK Parti ve CHP'ye oy vereceğini belirtenlerin çoğunluğu olan %39,8'i 26-45 yaş aralığında iken; İYİ Parti'ye oy vereceğini ifade edenlerin çoğunluğu olan %41,3'ü 46-65 yaş aralığındadır. Ayrıca, yaş arttıkça MHP ve HDP'ye oy vereceğini söyleyenlerin oranı düşmüştür. Keza genç yaşta kişilerde MHP ve HDP'ye oy vereceğini belirtenlerin oranı ortalama %45'lerde iken

66 yaş ve üstündekilerde bu oran yaklaşık %5,5 olmuştur. Eğitim düzeyi bakımından AK Parti'ye oy vereceğini söyleyenlerin %40,2'si ilkokul-ortaokul, %29,5'i üniversite, %22,6'sı lise mezunu iken; %7,7'si eğitimsizdir. MHP'ye oy vereceğini ifade edenlerin %46,2'si üniversite, %40,4'ü lise, %13,5'i ilkokul-ortaokul mezunu olup, eğitimsiz katılımcıya rastlanmamıştır. HDP'ye oy vereceğini belirtenlerin %35,7'si üniversite, %35'i ilkokul-ortaokul, %25'i lise mezunu iken; %4,3'ü eğitimsizdir. CHP'ye oy vereceğini ifade edenlerin %37,6'sı lise, %31,2'si üniversite, %37,5'i ilkokul-ortaokul mezunu iken; %3,7'sinin ise eğitim-öğrenimi yoktur. İYİ Parti'ye oy vereceğini belirtenlerin %37'si üniversite, %34,8'i ilkokul-ortaokul, %21,7'si lise mezunu iken; %5,5'inin eğitim-öğrenimi yoktur. Buna göre MHP'ye oy vereceğini ifade edenler arasında üniversite mezunu oranı, AK Parti ve HDP'ye oy vereceğini söyleyenler arasında ise ilkokul-ortaokul mezunu daha fazladır. MHP ve İYİ Parti açısından, MHP'ye oy vereceğini belirten lise ve üniversite mezunu oranı, İYİ Parti'ye oy vereceklerden yüksektir.

Oy Kullanmadan Hemen Önceki Ruh Hali İle (bk.. Tablo 11) Katılımcıların Oy Vereceklerini İfade Ettikleri Siyasi Parti Arasındaki İlişki: Yapılan alan araştırması bulgularına göre, seçimlerden önce olumsuz duygular içinde olan katılımcıların %31,9'u HDP'ye, %24,2'si CHP'ye, %21,9'u AK Parti'ye, %11,9'u İYİ Parti'ye, %8,1'i MHP'ye oy vereceğini ifade etmiştir. Olumlu duygular içinde olanların ise %54,5'i AK Parti'ye, %17,72'si HDP'ye, %13,2'si CHP'ye, %9,3'ü MHP'ye, %4,8'i ise İYİ Parti'ye oy vereceğini belirtmiştir. Buna göre en fazla olumsuz ve kötümser duygular içinde olan seçmen kitlesi, bir ittifak içinde olmadan seçimlere münferit olarak katılan HDP seçmenidir. Cumhuriyet İttifakı seçmenleri çok daha fazla olumlu duygular içindeyken; Millet İttifakı seçmenleri, Cumhuriyet İttifakı seçmenlerine göre daha çok olumsuz duygular içindedir. Bu durumun sebebi muhalif konumda yer alma ve iktidarda olma durumunun yarattığı gerginlik, huzursuzluk, panik, korku, öfke, isyan, nefret, mutsuzluk, üzüntü, ümitsizlik ve bıkkınlıkla alakalı olabilir.

Siyasal Görüş İle Katılımcıların Oy Vereceklerini İfade Ettikleri Siyasi Parti Arasındaki İlişki: Ankete katılanlar ve kendini sol görüşlü olarak tanımlayan katılımcıların %38,1'i HDP'ye, %29,2'si CHP'ye, %24,6'sı AK Parti'ye, %4,6'sı İYİ Parti'ye, %2,3'ü MHP'ye, %1,2'si Saadet Partisi'ne oy vereceğini ifade ederken; sol görüşlülerden Vatan Partisi'ne oy vereceğini söyleyen seçmene rastlanmamıştır. Kendisini sağ görüşlü olarak tanımlayan katılımcıların %52,2'si gibi çok büyük bir çoğunluğu AK Parti'ye, %15,4'ü MHP'ye, %10,6'sı HDP'ye, %10,2'si İYİ Parti'ye, %10,2'si CHP'ye, %0,7'si Saadet Partisi'ne, %0,7'si

ise Vatan Partisi'ne oy vereceklerini belirtmiştir. Kendisini liberal ve liberal muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcıların ise %48'i AK Parti'ye, %32'si HDP'ye, %12'si İYİ Parti'ye, %8'i ise MHP'ye oy vereceğini belirtirken; Vatan Partisi'ne, CHP'ye ve Saadet Partisi'ne oy vereceğini ifade eden katılımcıya rastlanmamıştır. Elde edilen verilerden anlaşıldığı kadarıyla hem sağ görüşlü, hem de kendini liberal ve liberal muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcıların neredeyse yarısı; sol görüşlü katılımcılardan ise yaklaşık dörtte biri, genel seçimlerde AK Parti'ye oy vereceğini ifade etmiştir. Buna göre AK Parti'nin, 24 Haziran Seçimleri'nde sınıf çizgisini, ideolojik ve kültürel bağları aşarak geniş seçmen kitlesinin oyunu aldığı söylenebilir. Bu bakımdan AK Parti'nin, 24 Haziran Seçimleri'nde farklı parti tiplerinde (bk.: Heywood, 2018: 336-341) literatürde Catch-all Party (Kirchheimer, 1966), Omnibus Partisi, Hepsini Yakala (Yavaşgel, Tarih yok: 296) veya Sepet Partileri (Yayla, 2016: 180) gibi değişik adlarla tanımlanabilen parti türü olarak işlev gördüğü söylenebilir. Bununla birlikte sol görüşlü katılımcılar daha çok HDP ve CHP'ye; sağ görüşlü katılımcılar AK Parti ve MHP'ye, liberal ve liberal-muhafazakâr katılımcılar ise AK Parti ve HDP'ye oy vereceklerini belirtmişlerdir.

Oy Vermeye Etki Eden Diğer Faktörler İle Katılımcıların Oy Vereceklerini İfade Ettikleri Siyasi Parti Arasındaki İlişki: Yapılan anket çalışmasından elde edilen veri ve bulgulara göre, AK Parti'ye oy vereceğini belirten katılımcıların daha çok "parti liderini" (%43,6); HDP'ye (%38,6), CHP'ye (%29,9) ve MHP'ye (%29,2) oy vereceğini belirtenlerin daha çok "parti ideolojini"; İYİ Parti'ye (%53,3) oy vereceğini belirtenlerin ise daha çok "vaatler ve seçim programını" önemseydiği tespit edilmiştir. 24 Haziran Seçimleri öncesinde SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) tarafından yapılan bir araştırma sonucuna göre (Çağlar ve diğ., 2018: 111), seçim kampanyalarında "Recep Tayyip Erdoğan yaptığı ve yapmayı vaat ettiği icraatlara; Muharrem İnce hükümet eleştirisi üzerinden toplumsal ve ekonomik vaatlere; Meral Akşener 'devlet' ve 'insan' vurgusuna, Selahattin Demirtaş ise 'demokrasi' ve 'özgürlük' kavramlarını önceleyen bir hükümet eleştirisine" ağırlık vermiştir. Seçmenlerin ittifaka önem verme düzeylerine bakıldığında ise; ittifaka oy vereceğini ifade edenlerin %34,5'inin AK Partili, %20,7'sinin MHPlili, %17,2'sinin HDPlili, %13,8'inin CHP'li, %10,3'ünün İYİ Partili olduğu görülmektedir. AK Parti ve MHP'nin içinde yer aldığı Cumhurbaşkanlığı İttifakı seçmenlerinin (ortalama %27,6), Millet İttifakı seçmenine göre (ortalama %9,1) ittifak faktörünü daha fazla önemseydiği bulgulanmıştır.

3.3.2. Çeşitli Değişkenler ile Katılımcıların Oy Vereceği Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Adayı Arasındaki İlişki

Katılımcıların Oy Vereceğini İfade Ettikleri Siyasi Parti İle Cumhurbaşkanını Ve Milletvekili Adayında Aranılan Başlıca Özellikler Arasındaki İlişki: Yapılan alan araştırması verilerine göre, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, cumhurbaşkanı adayının “dine yaklaşım tarzını”; “devletin bekası, ülkenin geleceği konusunda verdiği güveni”; “adayın ülkeyi temsil kabiliyetini”; “siyasal görüşünü”; “hukuk, adalet ve özgürlüklere yaklaşım tarzını”; “fiziksel özellikleri, dış görüşü, el-kol hareketleri, konuşma tarzını”, “cinsiyetini”, “eğitim düzeyini” ve “adayın mesleğini” en fazla önemseyenler AK Parti’ye oy vereceğini belirten katılımcılardır. Öte yandan, cumhurbaşkanı adayının “ekonomi programını” en fazla önemseyen seçmen kitlesi ise CHP’ye oy vereceğini ifade eden katılımcılardır. Cumhurbaşkanı adayının “etnik kimlik, mezhep gibi sosyolojik bağlara yaklaşım tarzını” ve “hakla ilişkilerini” en fazla önemseyenler ise HDP’ye oy vereceğini belirten katılımcılardır. Milletvekili Seçimlerinde ise, “adayın etnik köken, mezhep gibi kimliksel özelliklerini” en fazla önemseyenler HDP’ye oy vereceğini ifade eden katılımcılar iken; “adayın iktidarda olmasını” en fazla önemseyenler ise AK Parti’ye oy vereceğini belirten katılımcılardır.

Katılımcıların Oy Vereceğini İfade Ettikleri Siyasi Parti İle Cumhurbaşkanını Adayı Arasındaki İlişki Durumu: Alan araştırmasından elde edilen verilere göre, AK Parti’ye oy vereceğini belirtenlerin %97,4’ü Cumhurbaşkanlığı adayını Recep Tayyip Erdoğan’a, %1,3’ü Meral Akşener’e, %0,4’ü Muharrem İnce’ye, %0,4’ü Selahattin Demirtaş’a, %0,4’ü Temel Karamollaoğlu’na oy vereceğini ifade etmiştir. MHP’ye oy vereceğini ifade eden katılımcıların %65,9’u Cumhurbaşkanlığı adayını Erdoğan’a, %20,5’i Akşener’e, %9,1’i İnce’ye, %4,5’i Karamollaoğlu’na oy vereceğini belirtmiştir. Bu çalışmada yapılan anket bulgularına göre, Milletvekili Seçimlerinde MHP’ye oy veren, neredeyse her dört seçmenden biri Cumhurbaşkanlığı Seçiminde İYİ Parti lideri Akşener’e oy vereceğini söylemiştir. Bu durum, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde MHP oy veren bir kısım seçmenin Cumhurbaşkanlığı Seçiminde İYİ Parti adayına yöneldiğini düşündürdüğüünden, Cumhurbaşkanı adayını Akşener’in aldığı oylar içerisinde MHP’ye oy vereceğini belirten seçmenin önemli bir oranda olduğunu ortaya koymaktadır. HDP’ye oy vereceğini ifade eden katılımcıların %89,4’ü HDP Genel başkanı Demirtaş’a, %7,8’i İnce’ye, %2,1’i Akşener’e, %0,7’si Erdoğan’a oy vereceğini söylemiştir. Anlaşıldığı üzere, Milletvekili Seçimlerinde HDP’ye oy veren bir grup seçmen Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde CHP adayını İnce’ye oy vermiştir. Bunun sebeplerinden biri, bir kısım seçmenin Cumhurbaşkan-

lığı Seçimlerinde Selahattin Demirtaş'ın kazanamayacağını düşünüp, Recep Tayyip Erdoğan'ın en güçlü rakibi olarak gördüğü Muharrem İnce'ye stratejik olarak yönelmesi olabilir. CHP'ye oy vereceğini belirten katılımcıların %91,5'i İnce'ye, %2,8'i Akşener'e, %2,8'i Karamollaoğlu'na, %1,9'u Demirtaş'a oy vereceğini belirtmiştir. İYİ Parti'ye oy vereceğini ifade eden katılımcıların %91,3'ü İYİ Parti genel başkanı Akşener'e, %6,5'i İnce'ye, %2,2'si ise Erdoğan'a oy vereceğini ifade etmiştir. Buna göre, İYİ Parti'nin seçmen kitlesi, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde büyük oranda kendi parti adayları Meral Akşener'e oy vermiştir. Akşener'e oy vermeyeceğini belirtenlerin önemli bir kısmı ise, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde İYİ Parti adayı Meral Akşener'in kazanamayacağını düşünüp, Recep Tayyip Erdoğan'ın en güçlü rakibi olarak gördüğü Muharrem İnce'ye oy vermiş gibi görünmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgularda iki husus dikkatleri çekmektedir. *Birinci husus* İYİ Parti ve HDP'ye oy vereceğini ifade eden katılımcılardan, kendi partilerinin desteklediği cumhurbaşkanı adayına oy vermeyenlerin kayda değer bir oranı CHP adayı Muharrem İnce'ye yönelmiştir. *İkinci husus ise* AK Parti başta olmak üzere CHP ve İYİ Parti, Milletvekili Seçimlerinde kendilerine oy veren seçmenini, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde de konsolide etmeyi büyük oranda başarmıştır. Nitekim ilk sırada AK Parti (%97,4), ikinci sırada CHP (%91,5), üçüncü sırada İYİ Parti (%91,3), dördüncü sırada HDP (%89,4), beşinci sırada MHP (%65,9) taraftarları Milletvekili Seçimlerinde oy verdikleri partinin cumhurbaşkanı adayını daha çok desteklemiştir. Bu iki farklı husus seçmen tercih ve kararları hakkında şunu göstermektedir: yeni seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde seçmen denilen kişi; Milletvekili Seçimlerinde farklı partiye, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde farklı adaya oy vermemek suretiyle yüzer-gezer davranabilmiştir. Bunun en önemli sebebi ise oyunun boşa gitme korkusudur. Nitekim seçmenler oylarının boşa gitme kaygısından ötürü, rakip olarak gördükleri adaya karşı, kazanma ihtimali (daha yüksek) olan başka bir adayı destekleme yoluna gidebilmişlerdir. Bu sebeple, partilerin aldıkları oylarla, partilerin destekledikleri Cumhurbaşkanı adaylarının aldıkları oylar farklılık gösterebilmiştir.

Siyasal Görüş İle Katılımcıların Oy Vereceğini İfade Ettikleri Cumhurbaşkanlığı Adayı Arasındaki İlişki: Anket çalışmasından elde edilen bulgulara göre, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde kendini sol görüşlü olarak tanımlayan katılımcıların %36,2'si Demirtaş'a, %31,5'i İnce'ye, %24,8'i Erdoğan'a, %5,5'i Akşener'e, %1,6'sı Karamollaoğlu'na, %0,4'ü Perinçek'e oy vereceğini ifade etmiştir. Sol görüşlü katılımcılar çoğunlukla Selahattin Demirtaş, Muharrem İnce ve Recep Tayyip Erdoğan'a oy vereceğini belirtmiştir. Kendini sağ görüşlü olarak tanımlayan katılımcıların %60,3'ü Erdoğan'a, %14,5'i Akşener'e, %14,2'si İnce'ye, %9,6'sı Demirtaş'a, %1,4'ü Karamollaoğlu'na oy vereceği-

ni söylemiştir. Sağ görüşlü seçmenlerin büyük bir çoğunluğu Recep Tayyip Erdoğan'a oy vereceğini ifade ederken; kendini sağ görüşlü olarak tanımlayan katılımcılardan Doğu Perincek'e oy vereceğini söyleyene rastlanmamıştır. Kendini liberal/liberal-muhafazakâr şeklinde tanımlayan katılımcıların ise %44,4'ü Erdoğan'a, %33,3'ü Demirtaş'a, %18,5'i Akşener'e, %3,7'si ise İnce'ye oy vereceğini belirtmiştir. Liberal ve liberal-muhafazakâr katılımcıların büyük çoğunluğu Recep Tayyip Erdoğan ve Selahattin Demirtaş'a oy vereceğini söylemiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan, hemen hemen her siyasal ideolojiden en az %25 oranında oy almıştır. Başka bir açıdan, ise Muharrem İnce'ye oy vereceğini belirtenlerin %66,1'i sol görüşlü, %33,1'i sağ görüşlü ve %0,8'i liberal ve liberal-muhafazakârdır. Meral Akşener'e oy vereceğini belirtenlerin %68,3'ü sağ görüşlü, %23,3'ü sol görüşlü, %8,3'ü liberal ve liberal muhafazakârdır. Recep Tayyip Erdoğan'a oy vereceğini ifade edenlerin %69,4'ü sağ görüşlü, %25,7'si sol görüşlü, %4,9'u liberal ve liberal-muhafazakârdır. Selahattin Demirtaş'a oy vereceğini belirtenlerin %71,9'u sol görüşlü, %21,1'i sağ görüşlü, %7'si liberal ve liberal-muhafazakârdır. Buna göre Selahattin Demirtaş (%71,9) ve Muharrem İnce'ye (66,1) oy vereceğini belirten katılımcıların büyük çoğunluğu kendini sol görüşlü olarak tanımlarken; Recep Tayyip Erdoğan (%69,4) ve Meral Akşener'e (%68,3) oy vereceğini ifade eden katılımcıların çoğunluğu ise kendini sağ görüşlü olarak tanımlamıştır.

SONUÇ

24 Haziran 2018 Genel Seçimleri, Parlamenter Sistem'den, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişin ilk seçimleri olması münasebetiyle siyasal tarihimizin en önemli seçimlerinden biridir. Dolayısıyla bu seçimlerin, bundan sonraki seçimlere ışık tutabilecek çeşitli siyasal ve kültürel kodlar barındırdığını söyleyebiliriz. Bu çalışma, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk seçimlerinde, erken dönem araştırmalarından biri olarak, seçmen eğilimleri, oy verme davranışına etki eden temel saikler, parti dinamikleri, oy geçişleri, siyasal kültür ve seçmenlerin siyasal parti, milletvekili adayı ve cumhurbaşkanı adayında aradıkları başat özellikleri araştırmaktadır.

Elde edilen veriler çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinde seçmen tercih ve kararlarında aile içi etkileşimin önemli yer tuttuğu söylenebilir. Nitekim ortalama her on kişiden sadece biri farklı veya zıt görüşte partiye oy vermektedir. Seçmen psikolojisine ilişkin bulgulara bakıldığında, katılımcıların yarısından fazlasının geleceğe ilişkin endişeli, karamsar ve kötümser olduğu bulgulanmıştır. Meslek ve eğitim durumu gibi sos-

yo-demografik faktörlerle seçim psikolojisi arasında anlamlı farklılık olduğu dikkatleri çekmektedir. Keza devlet hizmetinde çalışanlar, sosyal güvencesi olmayanlara göre geleceğe ilişkin daha iyimser ve umutludur. Seçmenlerin oy vermesine etki eden faktörlere bakıldığında, sırasıyla, daha çok parti liderinin imajına, parti ideolojisine, seçim vaatleri/parti programına, aday faktörüne ve 24 Haziran 2018 Seçimleri'nde ilk kez yasal olarak uygulanmaya başlayan ittifaklara öncelikle oy vermiştir. Elde edilen bulgulara göre, 24 Haziran Seçimleri'nde ilk uygulanan ittifak faktörü, yeni seçim sisteminde seçmen tercih ve kararlarına etki eden önemli bir faktör olmuştur.

Elde edilen bulgular çerçevesinde seçmen tercih ve kararlarına etki eden iki unsurun izini sürmek; ayrıca faydalı olmuştur. *Birincisi* parti faktörü; *ikincisi* (Cumhurbaşkanı ve milletvekili adayı bağlamında) aday faktörüdür. (a) Parti faktörüne bakıldığında, seçmenlerin siyasi partilerde aradıkları en önemli özellikler sırasıyla siyasi partinin "devletin bekası ve ülke menfaatleri konusunda verdiği güven(lik) duygusu"; "partinin daha önceki icraatları", "dış politikası" ve "şahsi/ailevi menfaatlere yanıt verebilme potansiyeli" gibi *partinin pragmatik fayda ve rasyonel beklentilere karşılık verebilme durumu*; *partinin kolektif kimliklere karşı tutumu ve kimlik siyaseti*; "kamuoyu araştırmaları" ve "parti liderinin medyadaki performansı" ve "ev ziyaretleri" gibi *iletişim ve halkla ilişkiler etkinlikleridir*. Görüldüğü üzere 24 Haziran 2018 Seçimleri'nde siyasi partinin "ülke menfaatleri ve devletin bekası konusunda verdiği güven", seçmen tercihleri ve kararlarını etkileyen başlıca hususlardan biri olmuştur. (b) Aday faktörüne bakıldığında ise, seçmen tercih ve kararlarını en çok etkileyen ilk faktörün, hem cumhurbaşkanı hem de milletvekili adayının "doğruluğu, dürüstlüğü, çalışkanlığı, eğitim düzeyi, yaşı ve cinsiyeti" gibi *niteliksel ve sosyo-demografik özellikleri* olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanlığı Seçimlerin nazaran Milletvekili Seçimlerinde kimlik siyasetini önemseyenlerin oranı daha fazladır. Cumhurbaşkanı adayında aranan en önemli ikinci özellik, cumhurbaşkanı adayının "ülkeyi temsil kabiliyeti ve beka" konusunda verdiği güvendir. Adayın "hemşerilik, etnisite, mezhep gibi sosyolojik ve kimliksel özelliklere yaklaşım tarzı" ve "siyasal ideolojisi" milletvekili adayında önemsenen ikinci; cumhurbaşkanı adayında aranan üçüncü önemli özelliktir. Milletvekili adayında aranan üçüncü önemli özellik ise "adayın yerel dinamiklere hâkimiyeti ve pragmatik fayda/rasyonel beklentilere cevap verebilme potansiyelidir". Cumhurbaşkanı adayının "ekonomi politikası ve dış politika anlayışı", adayın "hukuk, adalet ve özgürlüklere yaklaşım tarzı" gibi hususlar milletvekili adayında aranan özellikler arasında yer almayıp sadece cumhurbaşkanı adayında aranan özellikler olarak işaret edilmiştir.

24 Haziran 2018 Seçimleri'ne yerel durumsallığından hareketle yapılabilecek çıkarımlara bakıldığında ise, hem evrenin karakteristiğini yansıtan özel hususlar; hem de genel eğilimleri ortaya koyan külli çıkarımlar dikkat çekmektedir. Evrene has bulguların bazılarına bakıldığında; katılımcıların büyük çoğunluğuna göre Türkiye'nin önemli sorunu "ekonomi ve terör sorunu" iken; Ardahan'ın başlıca sorunları ise "ekonomi, işsizlik, altyapı sorunları, geri kalmışlık, yatırımın olmaması, tarım ve hayvancılık politikaları, göç, sağlık, iklim koşulları ve sosyal imkânların yetersizliğidir". Bunu yanı sıra MHP ve İYİ Parti'nin oylarının toplamının %21'i aşmasıyla Türkiye genelinde milliyetçi oylarda bariz bir artış olurken, hemen hemen bütün sağ partiler Ardahan genelinde Türkiye ortalamasının altında oy almıştır. Çalışmada genel eğilimleri yansıtan sonuçlar da bulunmuştur. Keza 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde, bazı seçmenler, Milletvekili Seçimlerinde X Partisine oy verirken; Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, oy verdiği partinin desteklediği adayın dışında farklı bir adaya oy verebilmiştir. Alan araştırması verilerine göre, mesela İYİ Parti, HDP seçmeninin kayda değer bir oranı, kendi partilerinin Cumhurbaşkanı adayına oy vermeyip Cumhuriyet İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın güçlü rakibi olarak gördükleri CHP adayı Muharrem İnce'ye oy vereceğini ifade etmiştir. Bu siyasal davranışın temelinde, seçmenin oyunun boşa gitme kaygısıyla '*rakibin en güçlü rakibine yönelme taktiği*' yer almaktadır. Bu durum, seçmen tercih ve kararlarında siyasal ideolojinin etkili olduğunu ortaya koymakla birlikte; konjonktürel tutumların bir sonucu olarak taktiksel oyların da önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Sonuç olarak yeni seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ndeki ittifak faktörü gibi yenilikler; eski parti dengeleri ile oy verme davranışına etki eden birtakım rutinleri değiştirmiş ve Türk siyasal hayatının son dönemlerindeki alışlagelen birtakım siyasal denklemleri yapı bozumuna uğratarak; yeni sosyolojilerin, dinamiklerin ve stratejik taktiklerin uç vermesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2000). Türkiye'de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4. Ss: 75-92.
- Alkan, H. (Tarih yok). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Aydın, K. ve Özbek, V. (2004). Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, ss: 144-167
- Bekmen, A. (Tarih Yok). *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları

- Cole, S. (1999). *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Çağlar, İ., Erol, M. ve Akdemir, K., H. (2018). *24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçiminin Siyasal İletişimi*, İstanbul: Set Yayınları.
- Çaha Ö., Çaylak A., Çaha H., Kapu H., Senemoğlu O., Altınkoz O., Güven O., Ceren, K., Gözde, Ö., Arslan M. (2017), *TRA-2 Bölgesi Kadın Profili Araştırması*, Kars: Serhat Kalkınma Ajansı Yayınları.
- Damlapınar Z., Balcı, Ş. (2005), Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Seçimleri Alan Araştırması, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss: 58-79
- Düşündere, A., T., Kurt, T., (2018). *24 Haziran Seçimlerinde Oy Geçişleri*, TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı), https://www.tepav.org.tr/upload/files/1533803778-2.24_Haziran_Secimlerinde_Oy_Gecisleri.pdf, Erişim Tarihi: 14.08.2019
- Ete, H. (2018). 24 Haziran Seçimleri: Yeni Sistemin Siyaseti ve Sosyolojisi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 54, ss: 293-321, 183-207.
- Gezgin, S. (2018). Siyasal İletişimin Tanımı, Genel Kavramlar ve Araştırma Yöntemleri, Ed: Bülend Aydın Ertekin, *Siyasal İletişim İçinde* (ss: 3-29), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Harrop, M. ve W., L., Miller (1987). *Election and Voters. A Comparative Introduction*, London: McMillan Education.
- Henshen, R., Johnston, R. (1987), The Emergence of Bandwagon Effects: A Theory, *The Sociological Quarterly*, Vol: 28, No: 4, pp: 493-511
- Heywood, A. (2017). *Siyaset Teorisine Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*, Ankara: BB101 Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (2009). 1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi ve Neo Patrimonializm ve İstikrar, Derl: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme İçinde* (ss: 517-557) Bursa: Dora Yayınları.
- Kalender, A. (2005). *Siyasal İletişim, Seçmenler ve İknâ Stratejileri*, Konya: Çizgi Kitabevi
- Kışlalı, A., T. (1987). *Siyaset Bilimi*, Ankara Üniversitesi, Ankara: Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları, No: 9,
- Kirchheimer, O., (1966). The Transformation of Western European Party Systems, Ed: J. LaPalombara/M.Weiner, in *Political Parties and Political Development* (pp: 177-200), New Jersey: Princeton Univ. Press,
- Krejcie, R. ve Morgan, D. (1970). Determining Sample Size For Research Activities, *Educational and Psychological Measurement*, 30, pp: 607-610
- Kurtbas, İ. (2013). *Etnosantrizm ve Ötekileştirme Perspektifinde Siyasal Eğilimler, Ardahan İli Örneğinde Oy Verme Davranışının Sosyolojik Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ
- Kurtbaş, İ. (2015). A Psycho-Political Analysis of Voting Psychology (An Empirical Study on Political Psychology), *Journal of Administrative Sciences and Policy Studies*, 3(2), pp: 91-118, USA
- Kurtbaş, İ. (2017). Türkiye'de Politik Değişim Ve Siyasi Elitler: Merkez-Çevre Kuramının Gözden Geçirilmesi ve Türkiye'de Bir 'Elit Koalisyonu Olarak Yeni Elitler', *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 54, ss: 179-204.
- Leibenstein, H. (1950), Bandwagon, Snob and Veblen Effects in the Theory of Consumers Demand, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 64, No: 2, ss:

- Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, Çev: H. Yücel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2009). Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar, Merkez-Çevre İlişkileri, Derl: Er-sin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* İçinde, ss: 121-159, Dora Yayınları, Bursa
- Montelpare, W. J. (1999). *A Review of Concepts in the Computations of Sample Size*, The Webbed Workbook. <https://web.archive.org/web/20020202112449/http://www.lakeheadu.ca/~kinesiology/Wmontelp/SampSize/sld001.htm>, (Erişim Tarihi: 17.10.2020)
- Neuman, W., L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, Çev: S. Özge, Ankara: Yayınodası Yayıncılık Hizmetleri San. Tic. Ltd.
- Özbudun, E. (2010). *Türk Siyasal Hayatı*, Editör: Prof. Dr. Levend Kılıç, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ritzer, G., ve Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, Çev: L. E., Howison, İstanbul: De Ki Yayınları.
- Sarıbay, A., Y. (1996). *Siyasal Sosyoloji*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Sezen, S. (1999). Seçim ve Demokrasi, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Şimşek, A. (2018), Araştırma Modelleri, Ed: Ali Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri İçin-de*, (ss: 80-108), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yavaşgel, E. (Tarih Yok). *Siyasal İletişim*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzak Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi*, Ankara: Adres Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay yayıncılık.
- Aday, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 05.11.2019
- <http://iskanunu.com/asgari-ucret/>, Erişim Tarihi, 02.07.2019
- <http://sonuc.ysk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 05.09.2019
- <http://www.ardahan.gov.tr/2016-yili-n-fus-bilgileri>, Erişim Tarihi: 08.09.2020
- <http://www.ardahan.gov.tr/ardahan-tarihcesi>, Erişim Tarihi: 05.09.2019
- <https://anayasa.tbmm.gov.tr/>, 24. Dönem Anayasa Uzlaşma Komisyonu’nun Çalışma Esasları, Tutanakları, Belgeler, Erişim Tarihi: 21.09.2020
- <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/cumhursecim.zul?> Erişim Tarihi: 05.09.2019
- <https://secim.haberler.com/2018/ardahan-secim-sonuclari/>, Erişim Tarihi: 05.09.2019
- <https://sonuc.ysk.gov.tr/module/sspsYeni.jsf>), Erişim Tarihi: 05.09.2019
- <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu>, Erişim Tarihi: 05.09.2018
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180704M1-1.pdf>
- <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2017Referandum/2017HO-Ornek134.pdf>, Erişim Tarihi: 05.09.2019
- <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/Ardahan.pdf>
- <https://www.ysk.gov.tr/tr/16-nisan-2017-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5002>, Erişim Tarihi: 21.09.2020

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Jacques Ellul, "Söz, bizi zamana yerleştirir." der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda, epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip-giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede, bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki, buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan'ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken; öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki; Ardahan Değerlemeleri serisi; topyekûn bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan'ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle, geçen yıl ilki hazırlanan Ardahan Değerlemeleri -I- kitabından sonra serinin 2. kitabı olan bu çalışmada, Ülkemizin farklı üniversitelerinden 34 yazarın daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makalesi yer almaktadır. Ardahan ili, pek çok zenginlik, varlık ve potansiyeli ile hemen tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan; sizler, Ardahan Değerlemeleri -2- kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız. Kitabın ilgisine fayda getirmesini ümit ediyor; keyifli okumalar diliyoruz.

AKADEMİK YAYINCILIK

www.nobelyayin.com

nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'nın katkılarıyla basılmıştır.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ - 2: Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Yayın No. : 3160
Beşerî Bilimler No. : 247
ISBN : 978-625-406-890-4
E-ISBN : 978-625-406-891-1
Basım Sayısı : 1. Basım, Aralık 2020

© Copyright 2020, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO. 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayımladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Emre Gürbüz -emre@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

Ardahan Değerlemeleri -II- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / Editör: İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXII+ 532 s. 16x23,5 cm Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-406-890-4

E-ISBN : 978-625-406-891-1

1. Siyaset 2. Kültür 3. Ekonomi 4. Ardahan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mah. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No. 7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

BÖLÜM YAZARLARI

BÖLÜM 1: YENİ SEÇİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ SOSYOLOJİSİ, DİNAMİKLERİ VE TAKTİKSELLİĞİ
Ardahan İli Örneğinde 24 Haziran Seçimleri Üzerine Bir Araştırma

Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5828-6887>

BÖLÜM 2: PARTİ KİMLİĞİ ALGISI
Ardahan İli Örneğinde Lisansüstü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Onur Akçakaya

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Orcid ID: 0000-0002-7328-5380

Öğr. Gör. Canan Tun İnan

Samsun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Orcid ID: 0000-0003-1727-9178"0000-0003-1727-9178

BÖLÜM 3: ULUSAL ÖNEME HAİZ SULAK ALANIN YERELDEKİ ALGISI: AKTAŞ GÖLÜ (ARDAHAN) ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat Demirel

Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Kentleşme ve Çevre Sorunları

Orcid ID: 0000-0003-0994-545X

- BÖLÜM 4: ARDAHAN YÖRESİ HALILARI**
Prof. Dr. Bekir Deniz
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi*
- BÖLÜM 5: ARDAHAN YÖRESİ GELENEKLİ EL ÖRGÜSÜ YÜN ÇORAPLARI**
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Subaşı
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
Orcid ID: 0000 0002 2254 0871*
- BÖLÜM 6: ARDAHAN'DA YAYLACILIK KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK FAALİYETLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR**
Leman Albayrak
*19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya ABD Doktora Öğrencisi
Orcid ID: 0000-0001-6944-3852*
- BÖLÜM 7: ARDAHAN'IN TURİZM DEĞERLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi Hürriyet Çimen
*Ardahan Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Turizm İşletmeciliği bölümü
Orcid ID: 0000-0001-6107-2444*
- BÖLÜM 8: 1900 YILI RUS ANSİKLOPEDİSİNE GÖRE ARDAHAN OKRUĞU**
Dr. Öğr. Üyesi Gülnara Goca Memmedli
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-9942-2670*
- BÖLÜM 9: ARDAHAN'IN İLLER ARASI REKABET ENDEKSLERİNDEKİ SEYRİ (2010-2020)**
Prof. Dr. Murat Şeker
*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama Ana Bilim Dalı
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-3925-6276>*
- Gülçin Çelikbıçak
*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekonometri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-2685-179X>*

BÖLÜM 10: COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜNLERİN YEREL KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ

Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Dr. Mustafa Caner Timur

Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-3259-8495

Şevket Kaan Gündoğdu

Orcid ID: 0000-0002-1252-5256

BÖLÜM 11: İÇ GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN MAKRO VE MİKRO KURAMLAR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Coşkun

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-9561-7200

Arş. Gör. Sümeyye Kara

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi,

Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-8636-3528

BÖLÜM 12: ARDAHAN'IN KRONİK GÖÇ SORUNU: Sosyoekonomik Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Deniz Özyakışır

Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-9710-3238

BÖLÜM 13: TÜRKİYE'DEKİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ARDAHAN İLİNİN YERİ VE ÖNEMİ: SWOT Analizi ile Genel Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin Ayvazoğlu

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle Meslek Yüksekokulu

Laborant ve Veteriner Sağlık Programı

Orcid ID: 0000-0003-2064-0657

Prof. Dr. Pınar Ayvazoğlu Demir

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği

Orcid ID: 0000-0002-7010-0475

BÖLÜM 14 ARDAHAN İLİNDE SÜT SIĞIRCILIĞININ MEVCUT DURUMU, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 15 ARDAHAN İLİNDE SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÖNEMİ VE SIĞIRLARIN BAZI ZONOTİK HASTALIKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO

Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 16 ARDAHAN BÖLGESİNDE BUZAĞI VARLIĞI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 17 ARDAHAN İLİ KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BAŞLICA GÖRÜLEN ENFEKSİYÖZ HASTALIKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 18 ARDAHAN İLİ ARI YETİŞTİRİCİLERİNİN SOSYOEKONOMİK DURUMU VE ARICILIĞIN TEKNİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Zir. Yük. Müh. Sibel Selda Barak

Ankara Tarım ve Orman İl Müdürlüğü

Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü

Orcid ID: 0000-0002-9503-7361

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü

Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

BÖLÜM 19

ARDAHAN VE ÇEVRESİNDE BAL ARISI KOLONİLERİNDE MEVSİMLERE GÖRE BAKIM ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Yaşar Erdoğan

*Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksekokulu
Veterinerlik Bölümü*

Orcid ID: 0000-0001-6154-7008

BÖLÜM 20

ARDAHAN YÖRESİNDE BAL ARISI (*Apis mellifera L.*) KOLONİLERİNDE KIŞLATMA VE KIŞLATMANIN ÖNEMİ

Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal Yazıcı

Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

BÖLÜM 21

KAFKAS ARISI (*Apis mellifera caucasica*), İZOLE BÖLGELERİ VE ARDAHAN İLİ GENELİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

Doç. Dr. Mahir Murat CENGİZ

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal YAZICI

*Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Organik Tarım Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

SUNUŐ

Günümüz dünyasında bilimsel araştırma/yayın yapma, eğitim öğretim ve toplum hizmetleri olmak üzere üç temel rolü olan üniversiteler kuruldukları şehrin sanayisini, kentsel dokusunu, demografisini; sosyoekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını doğrudan ve dolaylı şekilde etkileme kapasitesine sahip kurumsal yapılardır. Üniversiteler temel rol ve işlevlerini ancak varılmak istenilen hedefler doğrultusunda özgün bir misyona sahip olmaları sayesinde anlamlı ve etkili şekilde yerine getirilebilirler.

Bu çerçevede Üniversitemiz somut bilimsel veriler temelinde, bölgemizin ve şehrimizin iktisadi, sosyal, beşerî sermayesini ve genel olarak güçlü ve zayıf yönlerini göz önünde bulundurarak kendi özel misyonunu belirlemiştir. Ardahan Üniversitesi, esas itibarıyla coğrafi olarak etrafımızda yer alan Kafkasya, Orta Asya ve ayrıca Uzak Doğu'ya açılan bir bilim kapısı olmayı ve kendi hinterlandındaki bu geniş alanın ihtiyaçlarını gözeterek bilimsel faaliyetler yapmayı, iş birlikleri geliştirmeyi ve bölgesel kalkınma konusunda içinde bulunduğu coğrafyanın ufku olmayı misyon edinmiş bir üniversitedir.

Bu misyon çerçevesinde Üniversitemiz, şehrimizin değerleri ve potansiyellerini göz önünde bulundurarak yenilikçi, yaratıcı, uygulanabilir projeler üretmekte, patent çalışmaları yapmakta, iş birlikleri kurmakta, bilimsel araştırma ve yayınlar üretmektedir. Üniversitemizin üzerinde konuşlandığı Ardahan ili, aşağıda daha ayrıntılı ifade edildiği üzere, güçlü kaynakları; yer altı ve yer üstü zenginlikleri, maddi ve manevi değerleri, değerlendirilmeye açık ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik potansiyelleriyle yurdumuzun çok önemli ve kendine özgü illerinden biridir.

Hem politik hem ekonomik düzeyde ülkemizin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan kapısı niteliğinde olan Ardahan, büyük bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahiptir. Bu bağlamda Üniversitemiz; Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu ülkeleri üzerine sosyal, siyasi, ticari, teknolojik ve stratejik araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca ülkemizde yükseköğretim alanında bir ilki başaran Üniversitemiz; İngilizce, Fransızca ve Almanca dışında Kafkasya ve Orta Asya'nın ortak dili olan Rusçada eğitim/öğretime ağırlık vermektedir.

Türk halk kültürü alanında Ardahan'ın müstesna ve özgün bir yeri olduğuna kuşku yoktur. Ardahan'daki Türk varlığı ve kültürünün yaklaşık 3000 yıl gerilere gittiği bilinmektedir. Bu tarihsel süreç içerisinde Türklerin Anadolu'ya giriş ve geçiş kapısı niteliğinde olan Ardahan, binyılların gelenek ve göreneklerinin aktarıcısı ve taşıyıcısı durumunda olan, çok güçlü ve özgün bir Âşıklık geleneğine ev sahipliği yapmaktadır. Üniversitemizde halk edebiyatı ve âşıklık geleneğinin yaşatılması için amacıyla özgün bilimsel araştırmalar yapılmakta, etkinlikler düzenlenmekte, eğitim öğretim faaliyetleri yürütülmektedir.

Ülkemizin en geniş ve verimli otlak alanlarına sahip olan Ardahan, flora çeşitliği bakımından dünyanın sayılı mekânlarından biri olmasıyla da dikkat çekmektedir. Ayrıca partikül madde açısından Dünya Sağlık Örgütü'nün izin verdiği sınır değerleri aşmayan Ardahan, ülkemizin havası en temiz illerinden birisi olan olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda Üniversitemiz; organik tarım, organik hayvancılık ve organik arıcılığı geliştirmeye yönelik bilimsel araştırma, yayın ve projeler üretmektedir. Bu noktada başta dilinin uzunluğu ve soğuğa dayanıklılığı açısından ülkemizde tek, dünyada dört nadide ırktan biri olan Kafkas arı ırkının gen merkezi de Ardahan'dır. Bu çerçevede Üniversitemizde Kafkas Arı ve Arıcılık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kafkas arı ırkını korumak, geliştirmek noktasında çalışma ve projeler gerçekleştirilmektedir.

Ardahan, orman varlığıyla da çok önemli bir ilimizdir. İl merkezinin beş kilometre kuzeydoğusunda başlayan Ardahan ormanları, Kura Vadisi'nin etrafında dört parça sarıçam ormanından ve bu ormanları kuşatan geçiş çayırlarından oluşmaktadır. Çok çeşitli kullanım alanlarına sahip odunuyla sarıçam; işlenmesi kolay, dayanıklı ve bol reçineli oluşuyla pek kıymetli bir yapı malzemesidir. Üniversitemiz orman ürünleri endüstrisi alanında özellikle doğal malzemeden imal edilen organik oyuncak, mutfak ve süs eşyası gibi sektörlerin gelişmesine katkı sağlayacak bilimsel araştırmalar yapacak orman ürünleri ile ilgili bölüm ve programlar açmayı planlamaktadır.

İlimizi kuşatan ve turizm bağlamında büyük önem taşıyan sarıçam ormanları, özellikle kış sporları bakımından henüz yeterince değerlendirilmemiş eşsiz turistik olanaklara sahiptir. Üniversitemiz bu kapsamda kış sporlarının gelişimini ve yaygınlaşmasını, yüksek irtifa kamplarının kurulmasını, spor ve doğa turizminin gelişmesini sağlamak ve hizmet sektörüne eleman yetiştirilmesini temin etmek amacıyla bilimsel çalışma ve projeler gerçekleştirmektedir.

Sürekli eğitim ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında Üniversitemiz, şehirle bütünleşik bir şekilde sorunları tespit etmekte, tespit ettiği sorunlara çözümler üretmekte ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Sürekli Eğitim Merkezimiz Ardahan ilinin sosyoekonomik kalkınmasına, eğitim düzeyi ve kültürünün geliştirilmesine, bölge insanı ile etkin bir iletişim sağlayarak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine katkı sunmak amacıyla meslek edindirme kursları açmak, sosyal sorumluluk projeleri düzenlemek gibi çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyde bölgemizin ve şehrimizin varlık ve potansiyellerini bilimsel şekilde anlamak ve bilinçli şekilde işlemek, ilimizin temel sorunlarını tespit etmek ve isabetli şekilde çözmek büyük bir önem taşımaktadır. *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı bu misyonu yerine getirme noktasında çok değerli ve kayda değer bir proje olma niteliği taşıyor. Editörlüğünü Üniversitemiz öğretim üyelerinden Doç. Dr. İhsan Kurtbaş'ın yaptığı *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı, Ülkemizin değişik üniversitelerinden çok sayıda akademisyenin katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Özgün makalelerin yer aldığı kitap, ilgilisi için önemli bir kaynak ve envanter niteliği taşımaktadır. Kitabın tüm ilgililere ve okurlara azami düzeyde yarar sağlamasını yürekten temenni ederim.

Prof. Dr. Mehmet Biber
Ardahan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Üniversiteler gerek dünyada gerekse ülkemizde kuruldukları şehirlerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Toplumsal değişim ve kalkınmada üniversitelerin rolü çok fazladır. Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan bugüne kadar şehrimizde sosyal, kültürel, ekonomik hareketliliğe ve canlanmaya yol açmıştır. Özellikle il dışından gelen öğrenci, akademisyen ve diğer personeliyle Üniversite; şehrimize belirgin bir ivme kazandırmış, ekonomik ve sosyal yaşamda canlanma sağlanmıştır. Bu bağlamda Ardahan'ın sosyal, kültürel, entelektüel ve ekonomik değişimine tanıklık ediyoruz.

Üniversiteler, sağladığı ekonomik ve sosyal canlanmanın yanı sıra bilgi yaratma ve bu bilgiyi çevreye yayma faaliyetleri ile gelişmeye bir başka boyutta katkı sağlıyorlar. Buldukları illerin sosyal sermayesi, coğrafi, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak dönüşümleri sağlamada önemli rolleri vardır. Bu kapsamda Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan itibaren sadece bir eğitim kurumu olmamış; aynı zamanda yoğun akademik, kültürel ve sanatsal etkinlikleri ile ilimizin gelişmesine ışık tutarak kalkınmada üretici rol üstlenmiştir.

Ardahan Üniversitesi, ekonomik kalkınma hedeflerinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi, araştırma temelli misyonu ile şehrimizin güçlü yönleri üzerine yaptığı akademik çalışmalar, bilimsel kongreler, çalıştaylar ve konferanslar yoluyla sağlamaktadır. Bu çalışmalarını Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası olarak destekliyor, karşılıklı iş birliği ile çeşitli faaliyetler yürütüyoruz. Bu kapsamda bu yıl ikincisi hazırlanan *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı Ardahan'ın sosyal, ekonomik kültürel ve siyasi yönlerdeki birikimlerini dikkate alarak hazırlanmış, ilimiz için önemli bir değerdir. Serhat Şehrimizin her bir ögesi, araştırmacılar açısından bir veri kaynağı olarak ele alınmış olup çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyenlerimize şükranlarımı sunuyorum. Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası, Ardahan Üniversitesi ve şehrimizin karşılıklı etkileşim içinde yer aldığı Ardahan'ı daha ileriye taşıyacaklardır. Yeni çalışmaların devamını temenni ediyorum.

Çetin Demirci

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

EDİTÖRDEN

Jacques Ellul, “Söz, bizi zamana yerleştirir.” der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan’ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki *Ardahan Değerlemeleri* serisi; topyekün bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan’ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle geçen yıl bu zamanlar *Ardahan Değerlemeleri - 1* kitabını yayımlamıştık. İlk sayıda ifade ettiğim üzere Ardahan ili, pek çok varlık ve potansiyeli ile tek bir kitapta tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan ilk sayısı esasen bir nüve olan bu seriyi, bundan sonraki sayılarımız ile geliştirmek ve geniş bir külliyata dönüştürmek niyetindeyiz. Bu bağlamda nihai amacımız; Ardahan’ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra ilin hâlen bakir sayılabilecek varlık, değer ve potansiyellerini araştırmak, değerlendirmek ve ilgililere fayda sağlayacak, onların değere dönüştürebileceği bilimsel kaynak sunmak, son kertede geniş ve ayrıntılı bir envanter oluşturmaktır.

Bu ideal ve amaç doğrultusunda özgün ve nitelikli makalelerin yer aldığı ve uzun erimli çabalar sonucunda hazırlanan **Ardahan Değerlemeleri 2- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar** kitabı, yayım aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Makale çağrısı, bu yılın ilk aylarında başlatılmış olup, ne mutlu ki, sizlerden büyük bir tevccüh görmüştür. Ön değerlendirme sürecini başarıyla geçen çalışmalar, kör hakemlik uygulamasına tabi tutulmuştur. Kitap 21 bölüm hâlinde düzenlenmiş, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makale kitaba dâhil edilmiştir.

Bu çerçevede kitapta; Ardahan'ın sosyopolitiği bağlamında Ardahan ilinde seçmen tercih ve kararlarını etkileyen faktörler, siyasal kimlik ve parti kimliği ile Aktaş Gölü'nün yereldeki algısı üzerine ampirik çalışmalar yer almaktadır. Ardahan'ın edebiyat, kültür ve coğrafyası mevzusunda Ardahan yöresinin halıları, çorapları, yaylacılık kültürü ve turizm değerleri gibi konular ele alınmaktadır. Ardahan'ın sosyo-ekonomisi kapsamında, Ardahan ilinin iller arası rekabetteki yeri, coğrafi işaretli ürünleri, bu ürünlerin yerel kalkınma üzerindeki etkileri, Ardahan'ın kronik göç sorunu ve Ardahan ili örneğinde iç göç hareketlerinin makro ve mikro kuramlar bağlamında değerlendirilmesi gibi konular işlenmektedir.

Ardahan'ın hayvancılığı hususunda, Türkiye'deki hayvancılık sektöründe Ardahan ilinin yeri ve önemi, Ardahan'da süt sığırcılığının önemi, mevcut durumu, sorunları, çözüm önerileri, görülen başlıca sığır hastalıkları, Ardahan'da bu buzağı varlığı, buzağı varlığının geleceği, Ardahan ilinde kaz yetiştiriciliği ve kazlarda görülen başlıca hastalıklar gibi konular incelenmektedir. Nihayet Ardahan arıcılığı konusunda Ardahan ili arı yetiştiricilerinin sosyoekonomik durumu, arıcılığın teknik özellikleri, Ardahan'da bal arılarının bakım çalışmaları, kışlatma, kışlatmanın önemi ve Ardahan ilindeki bal arılarını koruma çalışmaları gibi hususlar konu edinmektedir.

Kitaptaki makale başlıklarının belirlenmesinden, makalelerin toparlanıp insicamlı bir bütün olarak yayım aşamasına gelmesine kadarki süreçte, açıkçası üzerimizde bir yandan baskı, diğer yandan teselli olmak üzere iki farklı etki neşet etmektedir. Baskı oluşmaktadır zira söylenmeyenlerin söylenenlerin gölgesinde kalabileceği endişesi oluşmaktadır. Teselli de bulmaktayız çünkü çalışmamız kendince söylenmeyenlerin açığa çıkarılması amacını doğal olarak yerine getirdiğimizi düşündürmektedir. Bu bağlamda söylenmeyenleri söylemek, eksiklikleri tamamlamak ve hedef olarak ifade ettiğimiz üzere geniş bir bilimsel envanter oluşturmak adına *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız.

Bu duygu ve düşüncelerle öncelikli olarak ve bilhassa Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mehmet Biber Hocamıza teşekkürlerimizi sunarız. Sayın Rektörümüz bugüne kadarki çalışmalarımızda desteklerini esirgemediği gibi konusunu Ardahan'ın oluşturduğu bu projemizde de başından beri bizleri cesaretlendirdi ve özel yönlendirmelerle ufukumuzu ve yolumuzu açtı. Ayrıca *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabına kıymetli çalışmalarıyla katkı sunan bütün yazar ve araştırmacılara çok teşekkür ederim. Son olarak ise *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabının basımı için katkı sağlayan Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'na çok teşekkürlerimizi sunuyorum. Sizlerle serinin sonraki sayısında yeniden görüşmeyi ümit ediyorum, keyifli okumalar diliyorum.

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

